

Forord

Det er overveldende å nå sitte her med en ferdig masteroppgave. Det å bruke et helt semester på å fordype seg i et interessant tema er noe jeg har opplevd som nyttig og lærerikt. Veien til det ferdige resultatet har til tider vært krevende, men til gjengjeld givende og inspirerende. Jeg har fått verdifull kunnskap og et større innblikk innenfor et fagfelt, som jeg gleder meg til å praktisere når jeg kommer ut i arbeidslivet. Det har vært en god motivasjon gjennom hele arbeidsprosessen.

Med dette vil jeg takke min veileder Tove Anita Fiskum, som har kommet med god veiledning gjennom skriveprosessen. Med bred fagkunnskap og innsikt har hun bidratt med gode og konstruktive tilbakemeldinger som har vært nyttig gjennom utforming av problemstilling og skriving av oppgaven generelt.

Jeg vil også takke alle informantene mine som har bidratt med mye interessant informasjon som det har vært spennende å jobbe med. Deres bidrag til studien har vært viktig og jeg vet ikke hva jeg skulle gjort uten. Sender også en takk til deg som var behjelpelig med å skaffe informanter.

En takk rettes også til alle på lesesal A311 og andre medstudenter for at dere har gjort det utholdende å sitte lange dager på skolen. Det har vært betryggende å ha et så godt studiemiljø i rundt seg, der vi har støttet og motivert hverandre.

Trondheim, juni 2017

Tonje Elisabeth Karlsen Johnsen

Sammendrag

I dag har barn og unge mye erfaring innen digitale medier, som følger av at de er født inn i denne verdenen og det dermed er en integrert del av deres hverdag. Dette har gjort at fenomenet mobbing har fått helt nye arenaer å utfolde seg på, som fører til at skolen står overfor flere utfordringer når det kommer til å forebygge og håndtere mobbing. Ut i fra dette har jeg gjennom denne masteroppgaven jobbet med utgangspunkt i problemstillingen «*Hva karakteriserer de nye utfordringene med digital mobbing, og hvordan påvirker dette det forebyggende arbeidet i skolen?*»

For å svare på problemstillingen har jeg benyttet kvalitativt forskningsmetode der jeg intervjuet fire ungdomsskoleelever og seniorrådgiver Erlend Moen, som har spesialisert seg på temaet mobbing.

Resultatene viser at tradisjonell og digital mobbing har flere likhetstrekk enn først antatt, da mange av de samme mekanismene i digital mobbing også kan ses i tradisjonell mobbing. Likevel er det også noen ulikheter mellom de to mobbepormene, og det er viktig å ha disse i bakhodet når det skal settes inn forebyggingstiltak mot digital mobbing. Eksempler på disse ulikhetene er den store rekkevidden, mangel på muligheten til å se mobbeofferets reaksjon, et forandret språk når en ikke står ansikt til ansikt med personen, samt anonymitet som gjør at vi i større grad enn før må ta opp mobbesaker med *alle*. Dette fører til et enda større behov for tydeliggjøring overfor elevene, og her blir det viktig med god evne til å vise empati. En spesiell utfordring skolen står ved når det kommer til digital mobbing er mangel på kunnskap hos voksne. De er ikke født i den digitale verden slik som dagens barn og unge er, og dermed ikke integrert nok til å kunne veilede de gjennom den digitale oppveksten. Det betyr at et viktig forebyggingstiltak er å integrere seg i den digitale verden på lik linje med barn og unge, og få mer kunnskap. Dette fører til at det blir enklere å sette inn opp regler og krav når en skal oppdra barn også innenfor den digitale arenaen.

Innholdsfortegnelse

1.0 INNLEDNING	1
1.1 BAKGRUNN FOR VALG AV TEMA	3
1.2 PROBLEMSTILLING OG FORSKNINGSSPØRSMÅL	3
1.3 AVGRENSNING	4
1.4 DISPOSISJON	5
2.0 TEORETISK FORANKRING	7
2.1 DEFINISJONER PÅ MOBBING	7
2.2 ULIKE FORMER FOR MOBBING	8
2.3 BARN OG UNGES BRUK AV DIGITALE MEDIER	9
2.3.1 <i>Barn- og medierundersøkelsen</i>	9
2.4 LIKHETER OG FORSKJELLER MELLOM TRADISJONELL OG DIGITAL MOBBING	10
2.4.1 <i>Tid, sted og anonymitet</i>	10
2.4.2 <i>Reaksjon og antall tilskuere</i>	11
2.4.3 <i>Gjentatte handlinger</i>	12
2.4.4 <i>Maktubalanse</i>	12
2.4.5 <i>Språk</i>	13
2.4.6 <i>Likerklikk</i>	13
2.5 FOREBYGGING AV DIGITAL MOBBING	14
2.5.1 <i>Skolens betydning</i>	14
2.5.2 <i>Tydelige rollemodeller</i>	15
2.5.3 <i>Dialog om trygg og ansvarlig bruk av digitale medier</i>	15
2.5.4 <i>Bok eller film</i>	17
2.5.5 <i>Evnen til å vise empati</i>	18
3.0 METODISK TILNÆRMING	19
3.1 KVALITATIV METODE – SENTRALE ASPEKTER OG FORMÅL	19
3.2 HUMANVITENSKAPELIG TRADISJON	20
3.2.1 <i>Hermeneutikk</i>	20
3.3 ABDUKTIV TILNÆRMING	21
3.4 DE SYV FASENE	21
3.4.1 <i>Tema og problemstilling</i>	22
3.4.2 <i>Planlegging</i>	22
3.4.3 <i>Gjennomføring av intervju</i>	26
3.4.4 <i>Fra tale til tekst</i>	28
3.4.5 <i>Koding og kategorisering</i>	28
3.4.6 <i>Kvalitetssikring</i>	32
3.5 FORSKNINGSETISKE VURDERINGER	33
3.6 FORSKERROLLEN OG MIN FORFORSTÅELSE AV FENOMENET DIGITAL MOBBING	34
4.0 PRESENTASJON AV FUNN OG DRØFTING	37
4.1 UTTRYKKSFORMER FOR DIGITAL MOBBING	37
4.1.1 <i>Deling av bilder</i>	37
4.1.2 <i>Skjult mobbing</i>	39
4.1.3 <i>Kommentarer</i>	40
4.1.4 <i>Språk</i>	41
4.1.5 <i>Likerklikk og følgere</i>	42
4.1.6 <i>Ekskludering</i>	44
4.2 MANGEL PÅ FYSISK TILSTEDEVÆRELSE	45
4.2.1 <i>Reaksjon</i>	45

4.2.2 Anonymitet	46
4.2.3 Evig tilstedeværelse.....	47
4.2.4 Maktubalanse.....	49
4.2.5 Publikum	49
4.3 MANGEL PÅ KUNNSKAP	50
4.3.1 Voksnes kunnskap	51
4.3.2 Regler og krav.....	54
4.3.3 Reell innsikt.....	57
4.4 OPPSUMMERING.....	58
4.5 METODEKRITIKK	60
5.0 AVSLUTNING OG VEIEN VIDERE.....	61
5.1 FORSLAG TIL VIDERE FORSKNING.....	62
6.0 KILDELISTE	63
7.0 VEDLEGG	69
7.1 INFORMASJONSSKRIV ELEVER.....	69
7.2 INTERVJUGUIDE – INTERVJU MED ELEVER.....	71
7.3 INFORMASJONSSKRIV ERLEND MOEN	73
7.4 KVITTERING FRA NSD	75
7.5 HANDLINGSPLAN	79

1.0 Innledning

Den siste tiden har det i media vært flere saker der blant annet private bilder er blitt spredt rundt på Internett uten samtykke fra den eller de som er avbildet, sider på Facebook som er spesielt laget for netthets, og saker der unge jenter har blitt seksuelt trakassert via tekstmeldinger, for å nevne noe. «Tror 13-åring tok sitt eget liv etter grov nettmobbing» (Peters, 2013), «Nakenbilder av 15-åring ble spredt på nettet» (Lorentzen, 2016) og «Norske barn er verst på nettmobbing» (Åsegård, 2015), er noen få eksempler på avisoverskrifter som omhandler noe de fleste ser på som tragisk.

Barn er stadig yngre når de får sin første mobiltelefon og nettbrett, og oppretter profiler både her og der i tidlig alder - langt under akseptabel alder, etter min mening. Digitale medier har ifølge Samnøen (2014) blitt en integrert del av hverdagen for de aller fleste tenåringene i Norge. Han peker på at mobbing har funnet nye aggresjonsformer og uttrykk, der digital mobbing er ett av dem. Aldri før har noen vokst opp med et så bredt mangfold av muligheter og informasjon. Smarttelefonene er med oss overalt, og vi har muligheten til å være tilgjengelig hele tiden, som vil si at en kan bli rammet av mobbing i alle døgnets timer. Problemet blir mer og mer utbredt, da digitale media har fått en større plass i samfunnet enn noen gang. Mobbing har altså gått fra å primært foregå i avgrensede miljø, til å kunne foregå når som helst og hvor som helst (Christoffersen & Petersen, 2011).

Ifølge «Barn og medierundersøkelsen» i 2016 svarte 41 prosent av barn mellom 9 og 16 år at de hadde lagt merke til at noen hadde vært slemme eller mobbet noen på Internett eller via mobilen det siste året, mens 25 prosent hadde selv opplevd det. 25 prosent hadde lagt merke til at noen har truet andre via Internett eller mobil, og 16 prosent hadde selv blitt det. Totalt ti prosent hadde selv vært slemme eller mobbet noen på Internett eller via mobilen (Barn- og medierundersøkelsen, 2016).

Det overordnede temaet for denne masteroppgaven er digital mobbing. Digitale verktøy har blitt viktige og innflytelsesrike deltakere i barn og unges liv (Kofod, 2009) der de skaper nye muligheter, men de åpner også for betydelig sårbarhet, problemer og risiko (Thorvaldsen, 2010). I skolen kan den digitale mobbingen være vanskeligere å oppdage enn tradisjonell mobbing i og med at det ofte foregår i det skjulte, og mobberen har muligheten til å være anonym. Det er derfor viktig at både lærere og foreldre engasjerer seg i elevenes liv på nettet

for å få et innsyn i det som skjer. I henhold til dette, er det nyttig med en tidlig innsats (Christoffersen & Petersen, 2011), så elevene blir bevisste på hva digital mobbing kan innebære og hvor mye skade denne formen for mobbing kan forårsake.

I Opplæringsloven § 9a (Opplæringslova, 1998) som omhandler elevenes skolemiljø er det fastslått at alle elever har rett til et godt psykososialt miljø som fremmer helse, trivsel og læring. Elevene skal føle seg trygge på skolen og oppleve sosial tilhørighet til fellesskapet. I tillegg står det at skolen har ansvar for å drive et systematisk arbeid for å fremme dette. Det vil si at ingen former for mobbing skal tolereres, og tiltak som forebygger mobbing skal bli satt i fokus. Skolen har da et ansvar for å skape et mobbefritt miljø der alle elever skal ha det bra og trives med hverandre, som er en forutsetning for et godt lærings- og psykososialt miljø.

Også i den generelle delen av læreplanen blir det pekt på at mennesket formes av sine omgivelser, og at skolen utnyttes som et fellesskap for utvikling av sosiale ferdigheter. Videre blir det påpekt at hvis konflikter får sette sitt preg på miljøet kan skolehverdagen og senere muligheter i livet ødelegges (Utdanningsdirektoratet, 2015). I henhold til dette er det viktig med et godt samhold mellom elever og ansatte på skolen der det legges til rette for et godt læringsmiljø. Det forutsetter blant annet at det blir satt i gang forebyggende tiltak mot mobbing.

Det har lenge vært et sterkt fokus på å forhindre tradisjonell mobbing, der blant annet daværende statsminister Kjell Magne Bondevik i 2002 sammen med landets forskere på temaet lanserte «Manifest mot mobbing.» Et av formålene med mobbemanifestet var å arbeide mot nulltoleranse for mobbing. Partene skulle gjennom sitt arbeid engasjere og motivere for innsats i hjem, fritidsmiljø, barnehage og skole. Oppmerksomheten ble rettet mot voksnes faglige og moralske ansvar i forbindelse med mobbing blant barn og unge, og det ble pekt på at alle ansatte i skole og barnehage, samt foreldre og voksne på fritidstilbud skulle arbeide for at mobbing ikke skulle forekomme. Med bakgrunn i dette oppfordret manifestpartene til at det undertegnes lokale manifest som markerte en felles innsats mot mobbing (Regjeringen, 2003). Videre kan en spørre seg om denne utbredelse i oppmerksomhet har vært den eneste endringen de siste årene. Man kan i tillegg bemerke seg en annen, nemlig fenomenet digital mobbing som kom for fullt i 2004 (Roland, 2014).

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Skolens psykososiale miljø, deriblant temaet mobbing har lenge vært ett av mine interesseområder og jeg er opptatt av at alle elever skal oppleve skolen som en trygg plass å være. Gjennom egen skolegang var det fokus på å forebygge mobbing gjennom for eksempel programmet «Steg for Steg», som er et program der målsettingen er å øke barns sosiale kompetanse gjennom sosial ferdighetstrening. Dette var rettet mot den tradisjonelle mobbingen, som trolig folk flest identifiserer som mobbing. Derimot var det ingenting eller lite fokus på den digitale mobbingen, som muligens forårsaker at digital teknologi ikke var så utbredt enda på den tiden. Dette er da også et relativt nytt fenomen for meg, så det er noe jeg ønsker å finne ut mer om og vil rette søkelyset mot i dette prosjektet.

Jeg anser digital mobbing som et aktuelt tema for meg som lærer og kommende spesialpedagog å ha en del kunnskap om, da vi ser mer og mer av denne typen mobbing i dagens samfunn. Å være klar over konsekvenser av digital mobbing tidlig, er noe jeg anser som viktig og jeg mener at det er noe lærere og skoleledelsen også bør ha mye kunnskap om - like mye som tradisjonell mobbing. Olweus (2009) hevder at mobbing er et problem som skolen og lærere har stor innvirkning på, og at skolens og læreres rutiner, holdninger og atferd spiller en avgjørende rolle for om mobbing er mye utbredt blant elevene eller ikke. Foreløpig har jeg en oppfatning om at tiltak som skal forebygge digital mobbing fortsatt har en for liten plass i dagens skole, derfor er dette ekstra viktig for meg å finne ut mer om og få bredere kunnskap om. Dette kan være på grunn av at det er et relativt nytt fenomen det er gjort lite forskning på, så skolens ansatte kan være usikre på hvordan de skal håndtere denne formen for mobbing.

1.2 Problemstilling

Problemområdet jeg vil ta for meg, er hvilke nye utfordringer skolen står ved når det gjelder digital mobbing. Her er det antageligvis mye å hente, da digital teknologi har uendelig med muligheter. Christoffersen og Petersen (2011) peker på at barn er kommet mye lengre enn voksne med tanke på kjennskap til teknologiske muligheter, og derfor er det ofte at voksne ikke følger med på hva som skjer. I henhold til dette er det viktig at foreldre og lærere får et dypere innblikk i det digitale mangfoldet, så de kan komme sterkere ut dersom en digital mobbesituasjon skal oppstå, men også når det gjelder å forebygge digital mobbing. Til dette har jeg utformet en problemstilling som lyder slik: *«Hva karakteriserer de nye utfordringene med digital mobbing, og hvordan påvirker dette det forebyggende arbeidet i skolen?»*

Her velger jeg å se på hvilke nye utfordringer som dukker opp i forhold til tradisjonell mobbing, så det blir naturlig å sammenligne de to mobbepormene. For å finne de nye utfordringene vil jeg da se på likheter og ulikheter mellom tradisjonell og digital mobbing. Jeg vil også se på hvordan skolene kan handle for å forebygge digital mobbing. Hensikten med denne problemstillingen, er at det kan bli lettere for meg å være med på å igangsette forebyggingstiltak når jeg selv skal begynne å jobbe i skolen. Dette er et stort ansvar som ligger på alle ansatte i skolen. Ved å ha en del kunnskap om dette, blir det trolig også enklere for meg å sette meg inn i deres situasjon og hjelpe dersom en digital mobbesituasjon skulle oppstå.

1.3 Avgrensning

Opgavens tittel tilsier at den skal handle om et omfattende og sammensatt tema. I den forbindelse har jeg foretatt en del avgrensninger med tanke på utvalg og hovedfokus gjennom studien. Ettersom det finnes flere likhetstrekk mellom digital og tradisjonell mobbing, har jeg valgt å ha et spesielt fokus på ulikhetene. I og med at fenomenet digital mobbing er så nytt, og mange voksne har manglende kunnskap om det, mener jeg at det er viktig å ha kjennskap til ulikhetene. I den sammenheng har jeg også valgt å ha fokus på forebygging av digital mobbing, da det sammenlignet med tradisjonell mobbing er mange andre tiltak som må settes inn for å kunne gjøre dette.

For å få svar på problemstillingen min har jeg valgt å intervju ungdomsskoleelever. Thagaard (2013) peker på at antall deltakere ikke bør være større enn at det er mulig å gjennomføre dyptpløyende analyser, og på grunn av tidsperspektivet for masteroppgaven valgte jeg å intervju kun fire elever. Grunnen til at jeg gikk bort i fra elever fra barnetrinnet er at ungdommer ofte er mer reflekterte, og kan være lettere å prate med når det er snakk om et så viktig tema. Antakeligvis forstår de viktigheten av dette bedre enn yngre barn, og de fleste er mer integrert i bruken av sosiale medier. Av de ungdomsskoleelevene falt også valget på å intervju kun jenter. Dette fordi at gutter bruker digitale medier til spill i større grad enn de bruker på sosiale medier, og at det gir grunnlag for en felles forståelse av temaet dersom deltakerne er av samme kjønn som intervjueren (Thagaard, 2013). Jeg intervjuet også Erlend Moen som har spesialisert seg om temaet mobbing, så jeg kunne få et litt annet perspektiv på fenomenet ettersom dette kommer til å bli aktuelt i eget læreryrke.

1.4 Disposisjon

Oppgaven er bygd opp på en slik måte at jeg først forankrer temaet digital mobbing i teori som jeg ser på som relevant for det jeg ønsker å finne ut. Deretter vil jeg presentere forskningsmetoden jeg har brukt og hvordan hele forskningsprosessen har foregått. Etter det skal jeg presentere funn fra intervjuene for så å drøfte de med utgangspunkt i teori og egne tanker og oppfatninger. Helt til slutt vil jeg komme med en oppsummering med avsluttende refleksjoner om hva jeg har kommet fram til.

2.0 Teoretisk forankring

En grunnleggende forståelse for tradisjonell mobbing kan hjelpe oss med å forstå digital mobbing bedre, og ifølge Utdanningsdirektoratet (2016) er mange elever som er utsatt for tradisjonell mobbing også utsatt for digital mobbing. Ortega, Elipe Mora-Merchàn, Genta, Brighi, Guarini, Smith, Thompson & Tippett (2012) hevder også at etter mye forskning har digital mobbing direkte sammenheng med tradisjonelle former for mobbing. Ut i fra dette kommer jeg til å kort beskrive definisjon og former for tradisjonell mobbing i tillegg til digital mobbing. Jeg vil også se litt på hvordan barn og unge bruker digitale medier. Deretter vil jeg se på ulikheter mellom tradisjonell og digital mobbing, samt noen punkter til slutt for hvordan en kan forebygge digital mobbing.

2.1 Definisjoner på mobbing

I og med at problemet digital mobbing fortsatt er så nytt, har forskere enda til gode å finne et felles ståsted for aspekter knyttet til dette fenomenet. Jeg vil likevel presentere to definisjoner, som blir de jeg kommer til å ta utgangspunkt i gjennom oppgaven.

Smith, Mahdavi, Carvalho, Fisher, Russell og Tippett (2008) definerer digital mobbing som en form for mobbing der det blir brukt elektroniske midler som blant annet email, telefonsamtaler, bilder, tekstmeldinger og personlige nettsteder, der intensjonen er å skade en annen person gjennom gjentatt fiendtlig oppførsel, mot et offer som ikke kan forsvare seg. Dette inkluderer former for aggresjon som ydmykelse, trakassering og ubehagelige kommentarer (Smith et al. 2008). Samnøen (2014) definerer digital mobbing på følgende måte: «(...) mobbing som mennesker utfører via elektroniske kommunikasjonsmidler (som for eksempel iPhone), som raskt har blitt svært utbredt blant tenåringer» (Samnøen, 2014, s. 35-36). Denne definisjonen presiserer at digital mobbing har blitt utbredt blant tenåringer på kort tid, så derfor vil jeg bruke begge definisjonene.

Mobbing blir ifølge Roland (2014) oppfattet som negativ atferd, der hensikten er å skade offeret, både bevisst og ubevisst. Han peker videre på at mobbing utføres av en gruppe eller en enkeltperson, men han nevner også at noen forskere er uenige og mener at mobbing kun er en gruppehandling. En person er mobbet eller plaget når han eller hun gjentatte ganger og over en viss tid, blir utsatt for negative handlinger fra en eller flere andre personer. I tillegg er også ubalansen i styrkeforholdet sentralt i definisjonen på mobbing. Det vil si at mobbeofferet

ikke har mulighet til å forsvare seg i den aktuelle situasjonen, verken fysisk eller sosialt. (Olweus, 2001, 2009; Roland, 2014).

2.2 Ulike former for mobbing

Roland (2014) peker på tre former for tradisjonell mobbing, der den første er *fysisk* form. Her benytter mobberne seg av fysiske virkemidler som spark, dytting, slag eller fysisk tvang. Det er ikke den vanligste typen mobbing, selv om den er den mest synlige og dramatiske formen.

En annen form for mobbing er *utfrysning*, eller sosial mobbing som det også kan kalles, som er mest aktuelt blant jenter (Sullivan, 2011). Dette innebærer at en person fjernes fra et felleskap, i form av små tegn som blikk, smil eller liknende. Det forutsetter at mobbeofferet ønsker å være sammen med mobberen eller mobberne og deltar i fellesskapet, før dette grunnlaget fjernes av mobberne (Roland, 2014). På nettet kan utfrysning skje ved at en ikke blir invitert til arrangementer, ikke får likerklipp, ikke får følgere eller at venneforespørsler ikke blir akseptert (Redd Barna, 2012; Staksrud, 2013).

Derimot er *verbale virkemidler* den hyppigste formen for mobbing, både blant gutter og jenter. Det dreier seg om å karakterisere mobbeofferet på en negativ måte, og ondsinnet ertering er en vanlig variant her. Roland (2014) hevder at denne typen mobbing er mest virkningsfull dersom utsagnene eller bemerkningene er morsomme for tilskuere eller andre som er med på å mobbe.

Smith (2011) peker også på to andre former for mobbing. Den ene er *indirekte* eller *rasjonell* mobbing der det foregår ryktespredning og å sørge for at andre ekskluderer. Da gjør man noe for at andre skal bli mobbet og ofte utestengt i ettertid. *Digital mobbing* er godt egnet til blant annet ekskludering, som er den andre formen for mobbing Smith (2011) beskriver.

Det skilles også mellom åpen og skjult mobbing, eller direkte og indirekte mobbing, som Olweus (2009) kaller det. Ved direkte mobbing kommer en med forholdsvis åpne angrep på offeret, mens eksempler på indirekte mobbing kan være sosial isolasjon, utestengelse, ignorering og sosiale utstøtelseskoder (Christoffersen & Petersen, 2011; Olweus, 2009). Dette kan skje når læreren er til stede, i skolegården eller gjennom digitale medier (Christoffersen & Petersen, 2011). Myklebust (2015) hevder at skjult mobbing er å påføre andre smerte på en skjult måte som gjøres gjennom adferd som truer med å skade relasjoner. For å oppnå dette

brukes indirekte virkemidler, som for eksempel utestenging, falske vennskap, ryktespredning, latterliggjøring og digital mobbing. Disse mobbepormene er designet for å ikke bli oppdaget, og de som er involvert bruker mye energi for å holde det skjult. Myklebust (2015) peker også på at verbal utskjelling, som for så vidt er en direkte mobbeporm, også kan bli forsøkt skjult ved at handlingene finner sted når det ikke er noen andre til stede.

På grunn av at voksne ofte ikke beveger seg på de samme digitale arenaene som barn og unge, er digitale mobbemetoder vanskelig å oppdage av lærere og foreldre. De får ikke innblikk i alt som skjer på for eksempel Facebook, grunnet at det er mulig å benytte seg av lukkede grupper som ingen andre kan se at eksisterer. Negative meningsutvekslinger skjer på steder som voksne ikke har tilgang til, og dermed blir mobbingen lett å skjule (Myklebust, 2015).

2.3 Barn og unges bruk av digitale medier

Etter at mobiltelefonen ble tatt i bruk på 1990-tallet, har den vært med på å endre vesentlige sider av kommunikasjonsmulighetene - både blant voksne, barn og unge (Roland, 2014).

Tidligere møteplasser som butikken, klubben eller skolegården er på god vei til å bli erstattet med digitale og virtuelle arenaer. Sammenlignet med tidligere er det i dag større muligheter for å forflytte seg virtuelt enn i den fysiske verden, og mediene formidler kontakt med andre mennesker. Vi kan kommunisere og dele kunnskap med andre mennesker på alle kontinenter, og de fleste barn og unge bruker nettsamfunn for å kommunisere med andre, som resulterer i at de er mye hjemme og snakker med andre på avstand (Thorvaldsen, 2010).

Teknologien blir stadig mer tilgjengelig for oss, uavhengig av tid, sted og alder - Internett er det mediet som har mest innflytelse på de unge. Noen av utfordringene med dette er møtet med friheten de tilbys på nettet; begrensningene er få, da nettet ikke har noen alderskontroller eller åpningstider og foreldrene ikke alltid har kontroll på hva de gjør. Det er derfor viktig at foreldre og lærere må våge å ta del i barnas mediehverdag og medieliv. Ved å da reflektere over egen mediehistorie og medieopplevelser kan det hjelpe oss til å forstå samtidens mediekultur som unge mennesker opplever, som da vil bidra til å gi en bedre forståelse for funksjonen til mediene for barn og unge (Samnøen, 2014).

2.3.1 Barn- og medierundersøkelsen

«Barn og medier» er en undersøkelse der Medietilsynet samler inn data om barn og unges medievaner, der deres egenrapporterte atferd, preferanser og utfordringer blir kartlagt over tid.

I hovedsak er det aldersgruppen 9-16 år som blir kartlagt, og jeg vil nå presentere noen av funnene fra 2016:

Når det gjelder bruk av digitale medier, svarte 97 prosent at de har tilgang til mobiltelefon, og 71 prosent av disse svarte at de bruker den til sosiale medier. 58 prosent av barna svarte at de bruker sosiale medier på daglig eller ukentlig basis, der det var flere jenter enn gutter. Det viste seg at mobilbruken og bruk av sosiale medier øker med alderen, der den største endringen skjer ved 12-årsalderen. Samtidig var det flere jenter enn gutter som bruker mobilen til å sende tekstmeldinger og til å ta bilder, samt til sosiale nettsteder og blogging. Av sosiale medier var Snapchat, Instagram og Facebook mest populært. Når det kommer til tilbakemelding på sosiale medier, som blant annet likerklipp eller kommentarer på bilder, videoer eller statusoppdateringer, synes 17 prosent at dette er viktig. Jenter i 15-16-årsalderen synes dette er viktigst med en prosent på 33.

Det viste seg at 26 prosent i alderen 9-16 år hadde lagt merke til at noen hadde publisert noe som gjorde han eller henne trist eller sint. 20 prosent hadde selv opplevd at noen la ut bilder av dem som gjorde dem trist eller sint, mens 17 prosent hadde selv videresendt et bilde eller en video av andre uten at de hadde sagt ja til det (Barn- og medierundersøkelsen, 2016).

2.4 Likheter og ulikheter mellom tradisjonell og digital mobbing

Grunnet mangel på kontakt ansikt til ansikt, de ulike digitale medier og den umiddelbare formidlingen, har digital mobbing andre karakteristikk enn tradisjonell mobbing. Nedenfor vil jeg presentere noen likheter og ulikheter mellom digital og tradisjonell mobbing, som er ett av mine fokusområder i denne oppgaven.

Olweus' (2001, 2009) definisjon av mobbing inneholder tre hovedfaktorer som også kan overføres til problemet digital mobbing. Disse er: En negativ handling når noen har en intensjon om å påføre en annen person skade eller ubehag, ubalanse i styrkeforholdet og negative handlinger som utføres gjentatte ganger over en viss tid. De to siste hovedfaktorene kommer jeg til å presentere litt grundigere lengre ned i dette delkapitlet.

2.4.1 Tid, sted og anonymitet

Digital mobbing går utenfor de fysiske begrensningene i blant annet skolemiljøet der tradisjonell mobbing ofte foregår, da mobberer har mulighet til å trakassere mobbeofferet

uavhengig av tid og sted. Vi har som tidligere nevnt med oss mobiltelefonen overalt, og vi er tilgjengelig stort sett hele døgnet. Ved tradisjonell mobbing kan en flykte fra situasjonen, men dette blir mye vanskeligere ved mobbing som har foregått digitalt. Mobbing kan nå skje både i skoletiden og etterpå ved at en konflikt kan starte på skolen, og fortsette i løpet av ettermiddagen og på natta gjennom mobil eller Internett. Dette eskalerer til mobbing og trakassering man ikke kommer seg ut av (Staksrud, 2013). Kofoed (2009) påpeker at uansett om mobilen blir slått av, så kommer de ubehagelige beskjedene til å være der når den slås på igjen. Staksrud (2013) bekrefter dette ved å si at å slå av telefonen gjør vondt verre, da man heller vil vite hva som er blitt sagt istedenfor å risikere å komme på skolen til latter og kommentarer uten at en vet hva som er publisert.

Flere peker også på at mobberen kan utgi seg for å være noen andre, altså å være anonym. Dette kan eksempelvis være å lage falske profiler, bruke falske navn på meldingstjenester eller ringe med skjult nummer, samt at mobberen kan utgi seg for å være mobbeofferet ved å logge seg inn på hans eller hennes profil. Noen ganger finner mobbingen sted gjennom for eksempel SMS eller andre lynmeldingstjenester, og da er det ikke mange som kan se det (Staksrud, 2013). Disse mulighetene reduserer hemningene og kan være med på å forsterke offerets følelse av å være sårbar (Roland, 2014). I blant annet skolegården kjenner offeret til mobberen eller mobberne, og det er kun i noen få tilfeller at mobberen kan være anonym, for eksempel ved ødeleggelse av personlige eiendeler eller ryktespredning (Samnøen, 2014).

2.4.2 Reaksjon og antall tilskuere

På grunn av at tilfeller av tradisjonell mobbing skjer ansikt til ansikt, har mobberen som oftest muligheten til å observere reaksjonen og kroppsspråket hos offeret og omvendt. Roland (2014) hevder at slike episoder av mobbing da blir mer intense, og at det trolig er mer stimulerende for mobberne og mer grusomt for mobbeofferet. Dette hører derimot til sjeldenhetene ved digital mobbing fordi at visuell informasjon som tonefall, blick og fysisk trussel går tapt. Mobbeofferet kan ikke se ubehagelige ansiktsuttrykk eller truende fysisk nærhet som kan føre til at mobberen føler mindre skyld eller empati. Videre kan dette føre til at mobberen fortsetter eller forsterker den negative atferden. Roland (2014) peker også på at gruppeeffekten som skapes når en er flere om mobbingen, blir fraværende eller svekket når det mobbes gjennom mobiltelefon.

Antall tilskuere er også en av ulikhetene, da det er færre tilskuere ved tradisjonell mobbing enn ved den digitale. Da er det som oftest bare mobberen eller mobberne og offeret som er klar over at mobbingen har funnet sted, og noen ganger resten av klassen eller skolen. Ved den digitale mobbingen er det ofte langt flere tilskuere, avhengig av hvilket media mobbingen skjer. Sosiale nettverk åpner for indirekte og direkte kommunikasjon, og er ofte synlig for mange. Hvis en video, et bilde eller en tekst blir publisert på nettet, er dette tilgjengelig for offentligheten. Ukjente mennesker kan kommentere på et innlegg på eksempelvis Facebook eller et blogginnlegg dersom noen av deres egne venner har delt det. På den måten kan ting som er blitt publisert spre seg voldsomt raskt, som også øker sannsynligheten for at andre involverer seg i konflikten og den blir større (Roland, 2014; Samnøen, 2014; Staksrud, 2013). På en annen side kan også mennesker man ikke har noe særlig kjennskap til delta i mobbingen, for eksempel elever fra andre skoler, familier, eller i andre byer og land. Eksempler på dette er at de kan rekrutteres gjennom oppfordring til å delta i hatgrupper på et sosialt nettsted (Christoffersen & Pettersen, 2011).

2.4.3 Gjentatte handlinger

Noe som skiller digital mobbing fra tradisjonell mobbing er at tradisjonell mobbing gjentas over tid, da spontane eller tilfeldige handlinger ikke anses som mobbing. Mobbhandlingene må altså skje regelmessig over en viss periode. Ved digital mobbing kan for eksempel et videoklipp publiseres én gang, men nå ut til et stort publikum. Hver gang klippet blir sett eller publisert på nytt et annet sted, blir det ansett som en repetisjon av handlingen, og dermed blir det sett på som mobbing. Det er også umulig for mobbeofferet å vite hvem som har sett det, da det potensielt sett kan bli sett av alle i hele verden (Samnøen, 2014; Christoffersen & Petersen, 2011). Dette er ifølge Roland (2014) en av egenskapene nettet har, altså en voldsom spredningskraft og evig hukommelse. Alle kan se det som skjer, og det er mobberne som eier makten til å styre hvem som får tilgang til angrepene.

2.4.4 Maktubalanse

Ved både digital og tradisjonell mobbing blir det skapt en maktubalanse mellom mobber og mobbeoffer. Den som blir utsatt for de negative handlingene har vanligvis ikke mulighet til å forsvare seg fysisk eller sosialt, og kan føle seg hjelpeløs overfor den eller de som plager han eller henne. I digital mobbing har mobberen også mulighet til å skjule sin identitet ved hjelp av avanserte teknologiferdigheter. Da har denne maktubalansen sin årsak i det faktum at

offeret ikke vet hvem mobberen er, og kan derfor ikke beskytte seg mot mobbingen (Olweus, 2009; Samnøen, 2014). Det fører til enda mer usikkerhet hos offeret og på den måten gir det mobberen makt (Smith et al., 2008). I tillegg kan offerets sosiale status og rykte svekkes da publikum kan være mye større ved digital mobbing enn ved tradisjonell mobbing (Hinduja & Patchin, 2007). Også på grunn av at digitale spor, som bilder eller meldinger kan være vanskelig å fjerne, vil også hjelpeløsheten overfor offeret være sterkere til stede ved digital mobbing sammenlignet med tradisjonell mobbing (Dooley, Pyzalski & Cross, 2009; Law, Shapka, Shapmel, Hymel, Olson & Waterhouse 2012).

2.4.5 Språk

Christoffersen og Petersen (2011) hevder at det digitale språk er annerledes enn muntlig språk, da det ofte har et eget liv og helt egne gloser. Sterke følelsesutbrudd forsterkes, beskjeder og statusoppdateringer kan krypteres, som ofte kan gjøre det vanskelig å forstå hva som menes. De peker videre på at elever har kommet med utsagn om at ordene flyter lettere når de blir skrevet enn når de sies muntlig. De føler seg mer modig og trygg når de er hjemme eller sammen med venner, enn blant annet i klasserommet eller skolegården (Christoffersen & Petersen, 2011).

2.4.6 Likerklikk

Det er kjent at det er mulig å trykke liker på andres innlegg på ulike nettsamfunn, og for mange handler sosiale media hovedsakelig om likerklikk. En er nå i 2017 blitt vant med at man blir vurdert med likerklikk når man benytter seg av sosiale medier. Får en mange, får man en sosial bekreftelse som kan være med på å styrke selvfølelsen. Et likerklikk tilsier da «jeg liker deg og det du gjør». Antall likerklikk en får er en viktig markør som viser hvor høy sosial status en har og hvor populær en er. Dersom en ikke får så mange likerklikk som andre er det fort gjort å føle seg mislykket og selvtilliten kan svekkes. Det er altså lett å ta med seg tankesettet om likerklikk i den fysiske verden, og mistenke at en blir vurdert eller dømt av personene de møter (Bromark, 2014; Skage, u.å). Grana (2017) mener at det er et sykdomstegn at vi tolker antall likerklikk som verdien på oss selv og hvem vi er som personer. Videre hevder hun at det likevel betyr noe for oss at andre mennesker responderer på det vi legger ut på sosiale medier. Hun peker også på at det å ikke få likerklikk kan bli sett på som kollektiv mobbing, og at det kan være en måte å straffe noen på (Grana, 2017).

2.5 Forebygging av digital mobbing

I dette delkapitlet skal jeg presentere noen tiltak som voksne kan sette inn for å forebygge digital mobbing blant barn og unge. Disse tiltakene kan utføres både av lærere og foreldre. Foreldre er de viktigste omsorgsgiverne i barns liv, og det er deres ansvar å skape en trygg ramme for barnets oppvekst (BUF-etat, 2012). I henhold til dette er det også viktig med et tett skole-hjem-samarbeid der foreldre, barnet og lærere er åpne om ting som skjer på hjemmefronten, som også kan relateres til det psykososiale miljøet på skolen.¹ På grunn av at mobbing handler om komplekse forhold knyttet til ulike sider ved samfunnet, skolen og det enkelte individ (Sandsleth, 2007), er noen av punktene kun forslag, da det vil være forskjellige behov til forebyggende arbeid mot mobbing på hver enkelt skole.

2.5.1 Skolens betydning

Staksrud (2013) peker på at barn trenger at andre voksne enn foreldrene tar ansvar og er til stede, og skolen da kan gjøre en forskjell når det kommer til digital mobbing. Roland (2014) refererer til en undersøkelse blant barneskoler i Norge der resultatene viste at det sosiale mønsteret mellom de ansatte kan ha betydning for omfanget av mobbing mellom elevene. Det var en sammenheng mellom positiv ledelse, samarbeid og enighet i kollegiet og lav forekomst av mobbing (Roland & Galloway, 2004). For å oppnå dette, kreves en god skoleledelse som er avgjørende for å nå fram til elevene gjennom god klasseledelse (Roland, 2014). Ved å selv være inkluderende og vennlige foran elevene kan lærere forebygge mobbing. Dette innebærer å snakke fint om kolleger, elever, skoleledelsen og andre, selv når de ikke er til stede. Elevene merker om det er samsvar mellom det noen sier og det de gjør. Egen oppførsel synliggjør hvilken atferd og omgangstone som forventes av elevene (Myklebust, 2015). Bandura (1977) snakker også om at nye ferdigheter læres mer effektivt ved å observere andre, og kaller dette modellering. Elevene observerer da hva andre gjør og imiterer deres atferd (Bandura, 1977).

Staksrud (2013) mener også at god kommunikasjon med elevene er en forutsetning for å forebygge mobbing. Et godt råd her er å være konkret og tydelig på hvilke regler som gjelder på skolen og hvilke forventinger man har til elevene (Staksrud, 2013). Elevene bør kjenne til konsekvensene av å bryte reglene, som forutsetter at man med jevne mellomrom leser gjennom og minner på reglene (Myklebust, 2015). I Opplæringslova (1998) er elevdeltakelse fastsatt, og på grunn av at digital mobbing ofte skjer på arenaer der voksne ikke ferdes, kan

¹ Foreldresamarbeid faller utenfor min problemstilling, så jeg kommer ikke til å gå noe nærmere inn på dette.

det være gunstig at elevene selv deltar i forebyggingsarbeidet. Dersom elevene selv får delta, ved blant annet å formidle forventninger til de yngre elevene, kan det føre til at reglene blir mer levende, enn at noen av skolens ansatte gjør det samme (Staksrud, 2013).

2.5.2 Tydelige rollemodeller

Thorvaldsen (2010) peker på at voksne har få erfaringer med å vokse opp under en digital revolusjon, og kommer ofte til kort på denne arenaen. De har opplevd noe annet og forholder seg til det nye på andre måter enn de som er født inn i det (Krokan, 2008). Derfor blir den ofte overlatt til barn og unge alene, som er en digital risiko selv om mange av de er ansvarlige nettbrukere. Voksne trengs for å bidra til å gi kunnskap, holdninger og grenser, men på dette området har ikke alltid lærere og foreldre muligheten til å fremstå som gode rollemodeller (Thorvaldsen, 2010).

Mange vet lite om barn og unges digitale liv der de chatter, søker, spiller og prøver ut identiteter, og den digitale oppveksten blir ofte overlatt til den enkelte bruker. Dermed utvikler de sine egne kommunikasjonsformer, verdinormer og holdninger, og da er det ikke lenger sikkert at det er læreren som har mest kunnskap om dette emnet på skolen. Med bakgrunn i dette er det nødvendig at også voksne tar i bruk digitale verktøy og sosiale medier for å best mulig kunne utdanne barn og ungdommer til et fornuftig liv med digitale medier. Tydelige rollemodeller er viktig for all dannelse og sosialisering, og da må læreren være digitalt komponent for å være en sosialiseringsaktør i det nye digitale rom (Thorvaldsen, 2010). De voksne som allerede har laget seg profil på Facebook eller Instagram, bør framstå som en god og inkluderende rollemodell. Dette kan innebære hvordan vi omtaler andre på nettet, publisering av bilder, hvordan vi opptrer i nettdebatter og hvordan vi tar vare på personopplysninger om oss selv (Staksrud, 2013).

2.5.3 Dialog om trygg og ansvarlig bruk av digitale medier

På samme måte som at voksne gir formaninger om trafikkregler, bør de ha en jevn dialog om nettbruk og atferd på nettet (Staksrud, 2013). Først og fremst er det viktig å fremme elevenes bevissthet på nettaktiviteter, språkbruk, hvordan de skal forholde seg til bilder, rykter og så videre. De fleste barn og unge mestrer å bruke Internett og mobil, deriblant sosiale medier, men mange er ukritiske i sin bruk av det. Å være bevisst på dette med nettbruk og sosial oppførsel kan være en viktig faktor for å redusere risikoen for at noen vil mobbe andre, samt øke sjansen for at eleven griper inn i mobbesaker, i stedet for å være tilskuer til at noen

mobber via Internett eller mobil. Barn og unge må bli bevisstgjort på sikker nettbruk og hva som er tillatt og ikke tillatt. Ettersom at mange vil falle av dersom informasjonen blir for generell, bør det vises med konkrete eksempler når en skal hjelpe de med dette (Myklebust, 2015). Med inspirasjon og utgangspunkt i «Barnevakten» og Staksruds (2013) punkter om emner voksne bør ta opp med egne barn og elever, har jeg skrevet noen forslag til samtalepunkt og tiltak som kan bidra til å forebygge digital mobbing blant barn og unge:

Passord

Å forhindre at andre har tilgang til passord på sosiale medier er viktig for å unngå at noen kan logge seg inn på andres profiler, eller publisere ting som kan være krenkende for eieren av profilen. Derfor kan det være nyttig å ha en samtale om det er greit å dele passordet med andre og eventuelt hvem, og hvilke utfordringer som kan oppstå hvis noen andre vet passordet. Samtidig kan en snakke om hvordan en kan lage et passord som er vanskelig for andre å gjette, slik at uvedkommende ikke kommer seg inn på profilen (Barnevakten, 2015a).

Hvor går grensa

Mange publiserer mye på nettsider og sosiale medier, både tekster, bilder og videoer. Flere - spesielt jenter driver med blant annet blogging, og deler store deler av livet sitt på en nettside som er tilgjengelig for hele verden. Her bør en snakke med elevene om hva som er greit å dele, og ikke. Hvor går grensen? Hvor personlig og privat kan innleggene som publiseres være? (Barnevakten, 2015a). Når det er snakk om personlige opplysninger om seg selv, som for eksempel adresse eller telefonnummer, bør elevene være bevisste på nettstedet der det er greit å dele dette, og steder en ikke skal gi ut slike opplysninger om seg selv (Barnevakten, 2015b).

Oppførsel på sosiale media

Staksrud (2013) hevder at den viktigste menneskelige kompetansen en har om nettet, er det som handler om relasjoner med andre, sosial atferd og hvordan de har det alene og sammen med andre. I og med at så mange av dagens barn og ungdommer bruker mye tid på sosiale medier, bør elevene ha kjennskap til hvor grensen går når det gjelder mobbing på nettet. Hva regnes som mobbing - hva innebærer det å mobbe andre og å bli mobbet selv? Hva skal en tenke gjennom før en publiserer, kommenterer eller deler noe på nett? Som jeg har nevnt tidligere, er en form for digital mobbing å dele krenkende bilder, videoer eller informasjon om andre, så da bør det snakkes om hva som er greit å publisere om andre, og at en skal spørre

vedkommende om tillatelse før noe publiseres på nettet eller sendes videre til andre (Barnevakten, 2015a; Staksrud, 2013).

Mobiltelefon

Mobbing kan også skje gjennom kun mobilbruk, og en trenger ikke å være koblet til nettet for å mobbe andre digitalt. Her bør alle og enhver tenke gjennom hvilke forhåndsregler en bør ta før det tas bilder av andre med mobilkamera, spesielt hvis de selv ikke vet at de blir avbildet. Selv om bildet nødvendigvis ikke deles på nett, kan det bli vist eller sendt til andre uten at de på bildet er klar over det. Det kan også være nyttig å trekke inn emner som hvor tilgjengelig man bør være og hvilke regler for mobilbruk som gjelder på skolen (Barnevakten, 2015a).

Tydeliggjøring og åpenhet

Som et av resultatene fra EU Kids Online-undersøkelsen i 2011 viste det seg at to av tre norske foreldre til barn som ble mobbet på nettet, ikke visste at de ble mobbet. Det samme gjelder når det kommer til å få hjelp når en blir plaget på Internett, der så mye som 44 prosent av barna svarte at de ikke hadde fått hjelp fra foreldrene når dette har skjedd (Livingstone, Haddon, Görzig & Ólafsson, 2011). Det bør snakkes med elevene om hva digital mobbing er og ulike former for det, da flere kanskje mobber andre eller er tilskuere til mobbing uten å være bevisst på det. Elevene bør også vite hva de skal gjøre dersom de selv blir utsatt for ubehagelige opplevelser via Internett eller mobil, og hvis en ser at noen andre blir det. De må også ha kjennskap til hva det innebærer å være en såkalt tilskuer til at noen andre blir mobbet, og hvorfor det er viktig å si fra om det til noen voksne (Barnevakten, 2013; Staksrud, 2013).

Norsk lov

Å kjenne til den norske loven er noe av det viktigste en bør være klar over når det gjelder både tradisjonell og digital mobbing. Det loven sier om blant annet ryktespredning, trakassering, publisering av bilder uten tillatelse, trusler og identitetstyveri er eksempler på dette. Her kommer Straffeloven og Åndsverksloven inn, som rammer de vanligste overtrampene på nett og mobil (Barnevakten, 2013; Staksrud, 2013). Samnøen (2014) hevder at å ha kunnskap om lovens linjer kan forebygge negativ atferd på sosiale medier, og som både foreldre, lærere og elever eier nytte av å kjenne til.

2.5.4 Bok eller film

Andre ting en kan gjøre for å forebygge digital mobbing er å ha ulike undervisningsaktiviteter

der det inngår for eksempel skjønnlitteratur eller filmer som tematiserer digital mobbing. Det kan være flere fortellinger der en ser handlingen både fra en mobbers, et mobbeoffers og en tilskuers synspunkt. Eksempler på disse kan være Torhild Moens bøker «Vilja og det magiske øyeblikket» og filmen «Cyberbully» som kan passe på ungdomstrinnet (Myklebust, 2015). Filmer er en sterk formidlingsmåte, så det vil være en fordel å sette av tid til å reflektere over filmen i etterkant (Sandsleth, 2007). Læreren kan da legge til rette for en klassesdiskusjon om boka eller filmen. Emner som kan bli tatt opp kan være hvilke virkemidler som er brukt for å mobbe en eventuell hovedperson, hvordan skjult mobbing foregår, hvor grensen går for at det skal bli karakterisert som mobbing og når og hvordan man skal si ifra til voksne. Det kan også skrives en bok- eller filmanmeldelse der elevene skriver hva boken handler om, hva som skjer og hva de synes om boken (Myklebust, 2015).

2.5.5 Evnen til å vise empati

Empati er en emosjonell innlevelse eller reaksjon som preger et menneske som observerer hvordan noen andre har det følelsesmessig (Blair, 2005). Det handler altså om å kunne se ting fra andres synsvinkel, å forstå hvordan andre har det og vise respekt for andres følelser (Ogden, 2012). Blair (2005) deler inn emosjonell empati i to hovedformer, der den ene er et svar på andres emosjonelle stimuli, og den andre er et svar på andres ansikts- og vokale uttrykk og kroppsbevegelser. På nettet kan en som regel ikke se disse uttrykkene og bevegelsene til den andre som blir mobbet, og da blir det også vanskeligere å kunne sette seg inn i deres situasjon om hvordan det kan føles. Barn kan da bli mindre bevisste på hvordan handlingene deres kan såre andre. Derfor kan det være nyttig å jobbe med å utvikle barns evne til å vise empati som et forebyggende tiltak mot mobbing, som kan hjelpe unge mediebrukere til ansvarlig atferd på sosiale medier (Samnøen, 2014).

3.0 Metodisk tilnærming

I dette kapitlet skal jeg redegjøre for hele forskningsprosessen, grunngi valgene jeg har tatt og synliggjøre noen av utfordringene som har dukket opp underveis i prosessen. Jeg kommer også til å forklare diverse etiske dilemmaer vedrørende metoden jeg har valgt, samt oppgavens pålitelighet, gyldighet og overførbarhet. Helt til slutt skal jeg kort beskrive forskerrollen og min forforståelse om fenomenet digital mobbing. Jeg skal gjennom dette forsøkte å gjøre forskningsprosessen mest mulig transparent, og beskrive hvordan jeg har gått frem fra start til slutt (Tjora, 2017).

3.1 Kvalitativ metode – sentrale aspekter og formål

I arbeidet med å få svar på problemstillingen min måtte jeg ta en avgjørelse for hvilken metode jeg skulle bruke. Metoden måtte tilpasses forskningsarbeidet og problemområdet, samt at den skulle være velegnet til det jeg ønsket å få svar på. I mitt prosjekt har jeg benyttet meg av intervju som kvalitativ forskningsmetode, som er en velegnet metode for å få innsikt i hvordan informantene opplever og forstår seg selv og sine omgivelser, samt hvilke perspektiver og synspunkter de har på temaer som blir tatt opp i intervjuet (Thagaard, 2013).

Det som kjennetegner kvalitative studier er først og fremst at man tar for seg et lite, geografisk begrenset felt (Gudmundsdottir, 2011) Forskeren er som regel til stede under datainnsamlingen, nærhet til forskningsfeltet prioriteres og søken etter mening og forklaringer er i fokus (Kleven, 2011b; Ringdal, 2013). Dette gir forskeren tilgang til dyp informasjon han eller hun ellers ikke ville fått ved for eksempel kvantitative studier, der det er større avstand mellom forsker og informant (Ringdal, 2013). Med andre ord er personene som studeres subjekter som selv beskriver sin verden (Hammersley & Atkinson, 1996). Forskeren setter seg grundig inn i informantenes situasjon, og forsøker å finne nøkkelbegreper som benyttes for å forstå deres holdninger (Ringdal, 2013).

Formålet med kvalitativ forskning er å gi fyldige beskrivelser av informantenes holdninger, oppfatninger og kontekster. Fortolkning får stor betydning innenfor denne metoden, og en ønsker å se verden fra informantens side og få innsikt i deres handlinger, og da oppnå en felles forståelse av sosiale fenomener. Kunnskap konstrueres i samspill mellom forsker og informant, og det utveksles synspunkter om et tema som opptar begge. Data skapes på bakgrunn av den forståelsen forskeren har av samfunnet, og samarbeidet med informantene er viktig for hvilket inntrykk han eller hun får. Det er altså informantenes stemme som skal frem,

og sammen skaper forsker og informant en virkelighet som deretter beskrives av forskeren (Gudmundsdottir, 2011; Kvale & Brinkmann, 2015; Thagaard, 2013).

3.2 Humanvitenskapelig tradisjon

Thisted (2011) presenterer to tradisjoner innenfor vitenskapen: Naturvitenskapelig tradisjon som passer inn i kvantitative metoder, og humanistisk tradisjon som kvalitativ forskningsmetode er preget av. Innen humanvitenskapelig tankegang har en først og fremst fokus på det meningsfulle i situasjonen, og forståelse er det metodiske grunnbegrepet innenfor denne tradisjonen. Den kjennetegnes ved en fortolkende tilnærming og gjennom denne fortolkningen søkes en erkjennelse av verden som bygger på en forståelse av menneskelig livssammenheng (Thisted, 2011).

Fenomenologien er en filosofisk retning som er forankret i den humanvitenskapelige tradisjonen. Innen denne retningen er en interessert i å illustrere hvordan mennesker opplever ulike fenomener i sin livsverden. Gjennom mitt forskningsprosjekt er jeg interessert i å finne ut hvordan fenomenet digital mobbing viser seg for informantenes opplevelse av verden, samt å forstå fenomenet på grunnlag av informantenes perspektiv. Dette er det sentrale innenfor fenomenologien og derfor blir mitt masterprosjekt en fenomenologisk studie (Kvale & Brinkmann, 2015; Thagaard, 2013; Thisted, 2011). I tillegg tar den humanistiske tradisjonen utgangspunkt i hermeneutikken (Thisted, 2011), som jeg skal utdype mer om nedenfor.

3.2.1 Hermeneutikk

Kvalitativ forskningsmetode handler om både analyse og tolkning, og det hermeneutiske perspektivet er sentralt her. Hermeneutikk er gresk og betyr å tolke, oversette, tydeliggjøre, klargjøre, forklare og si (Widerberg, 2011), og fremhever betydningen av å fortolke menneskers handlinger gjennom å fokusere på et dypt meningsinnhold (Thagaard, 2013). En forsøker å finne meningen bak selve handlingen og forskeren vil hente denne meningen fra annen litteratur, tidligere forskning og egen forforståelse om fenomenet. Det hermeneutiske perspektivet bygger på prinsippet om at mening kun kan forstås i den konteksten det vi studerer er en del av – vi forstår altså delene i lys av helheten (Thagaard, 2013; Geertz, 1973). Begrepene tema og samtale spiller en vesentlig rolle, og det legges vekt på forskerens forforståelse om temaet, der formålet er å oppnå en generell forståelse av hva materialet betyr (Kvale & Brinkmann, 2015).

Kvale og Brinkmann (2015) peker på at et intervjuprosjekt ofte kjennetegnes av en frem- og tilbakeprosess mellom deler og helhet som kalles den hermeneutiske sirkel, som er det grunnleggende hermeneutiske fortolkningsprinsippet (Kvale & Brinkmann, 2015). En går først fra en helhetsforståelse til delforståelse og deretter til en ny helhetsforståelse (Hitching & Veum, 2011). Helheten forstås på bakgrunn av vår forståelse av enkeltdelene og vi forstår disse delene ut fra helheten. Denne vekselvirkningen fører til dannelse av ny mening og forståelse av det man studerer for hver omdreining man får på sirkelen (Hjardemaal, 2011). Det er altså en spiral som åpner til dypere forståelse av meningen (Kvale & Brinkmann, 2015).

3.3 Abduktiv tilnærming

Et forskningsprosjekt deles inn etter hvor forskeren har sin teoretiske forankring, og det preges ofte av induktive eller deduktive tilnærminger. En induktiv tilnærming baseres på en antakelse om at teoretiske perspektiver utvikles på grunnlag av analysen av datamaterialet. En deduktiv tilnærming vil si at forskningen tar utgangspunkt i tidligere teorier og at en dermed tester ut hypoteser i henhold til datamaterialet (Thagaard, 2013). I mitt forskningsprosjekt ble det mest naturlig å jobbe ut fra en abduktiv tilnærming, som har noen funksjoner både fra induktiv og deduktiv tilnærming. En viktig forskjell fra andre forklaringsmodeller er at den også innebærer forståelse, altså at en forstår empirien på grunnlag av teorien (Alvesson & Sköldberg, 2008). En abduktiv tilnærming kan også knyttes til at forskerens teoretiske bakgrunn gir perspektiver for fortolkningen av dataens meningsinnhold (Thagaard, 2013).

3.4 De syv fasene

De syv fasene i en intervjuprosess er utarbeidet av Kvale og Brinkmann (2015) og er forslag til hvordan en kan handle når en skal bruke intervju som forskningsmetode. Disse fasene er tematisering, planlegging, intervjuing, transkribering, analysering, verifisering og rapportering. Fasene skal hjelpe til med å holde en god struktur og systematikk i forskningsprosessen, samt sette forskeren i stand til å treffe veloverveide beslutninger i hver av fasene. Innenfor hver fase bør det tas hensyn til alle syv, i og med at en beslutning som tas i én fase, vil ha konsekvenser som både åpner og begrenser de alternativene som foreligger i neste fase (Kvale & Brinkmann, 2015). Jeg vil nå presentere de seks første fasene med innhold om hva jeg selv har gjort i hver av dem.

3.4.1 Tema og problemstilling

Første steg i en forskningsprosess er å velge et tema en interesserer seg for og en problemstilling til det en ønsker å finne ut. Flere peker på at problemstillingen i en studie er det som avgjør hvordan man går fram for å finne svar på den (Moen & Karlsdottir, 2011). Problemstillingen bestemmer altså metoden som skal anvendes og er noe av det første som utarbeides i en forskningsprosess. Jeg syns at kvalitativ metode egnet seg best for å belyse min problemstilling på grunn av at jeg ønsket å kunne se fenomenet digital mobbing fra både elevers og en voksens perspektiv. Det er enklere for meg å kunne sette meg inn i deres situasjon og se ulike ting fra deres synspunkt dersom jeg har en samtale ansikt til ansikt, i forhold til for eksempel et spørreskjema. De får muligheten til å uttrykke egne tanker og meninger, og hvis noe er uklart for enten meg som forsker eller deltakerne selv, gir et kvalitativt intervju rom for å utdype svar og oppklare misforståelser.

3.4.2 Planlegging

Neste fase er planleggingsfasen og det er her forskeren planlegger alt som gjøres i studien. Hvem og hvor mange skal intervjues, hvor intervjuene skal gjennomføres, hvordan forskeren skal finne intervjudeltakere, hvilke spørsmål som skal stilles, samt forberedelser før selve intervjuene er eksempler på det som gjøres i denne fasen, som jeg skal beskrive nærmere under (Kvale & Brinkmann, 2015).

Utvalg

Da jeg skulle finne deltakere til prosjektet mitt, måtte jeg tenke på hvem som egnet seg best og var representative for temaet og min problemstilling, altså et strategisk utvalg (Thagaard, 2013). Jeg tenkte lenge på å intervju kun lærere, men jeg tenkte senere at de ikke har like stor innsikt i den digitale verden på samme måte som eksempelvis elever i ungdomsskolealder. I den alderen er digitale medier en stor del av hverdagen, og det er antageligvis de som bruker sosiale medier mest - derfor falt valget på å intervju fire jenter som går på ungdomstrinnet. Samtidig hadde jeg trolig fått en annen tolkning av digital mobbing om jeg kun skulle sett gjennom voksnes perspektiver (Thagaard, 2013). I tillegg er det nødvendig å forstå og vurdere elevenes erfaringer og opplevelser for å kunne legge til rette for undervisning som vil være av betydning for det enkelte individ og samfunnet generelt. Ved å ha interesse og forståelse for disse erfaringene vil vi kunne få gode forutsetninger for å kunne sette inn gode forebyggingstiltak mot digital mobbing (Nordahl, 2005). Barn har også

en annen posisjon, andre erfaringer og forestillinger om det som skjer enn det voksne har, som kan bidra til at vi blir presentert for nye synspunkter om fenomenet (Eide & Winger, 2003).

For å finne deltakere som ville stille til intervju, forsøkte jeg først å sende mail til flere skoler i kommunen – jeg prøvde på et strategisk utvalg. Jeg fikk dårlig respons på både mail og telefon, så jeg måtte ty til andre metoder for å skaffe deltakere. Jeg kontaktet en bekjent som jeg vet er lærer på ungdomstrinnet, fortalte om utfordringen med å skaffe deltakere og litt om mitt prosjekt. Jeg fikk positivt svar og han ville hjelpe meg med å finne deltakere til meg fra sin klasse. Han ga et informasjonsskriv til de elevene som han mente kunne passe (se vedlegg 7.1). Dette ble derfor et tilgjengelighetsutvalg (Thagaard, 2013), da jeg måtte henvende meg til en bekjent istedenfor at tilfeldige meldte seg.

Jeg ville også intervju en voksen som har tilhørighet til skolen. Det var en stor fordel deltakeren ikke var hvem som helst, men at vedkommende har kunnskap og erfaringer med digital mobbing. Jeg måtte også da gjøre et strategisk utvalg, der en velger informanter ut fra hvem som har de egenskapene eller kvalifikasjonene med tanke på temaet og problemstillingen. Samtidig er dette et tilgjengelighetsutvalg, da jeg måtte velge ut i fra hvem det var mulig å få et intervju med (Thagaard, 2013). En medstudent tipset meg da om Erlend Moen som tidligere har vært lærer og som har holdt flere foredrag om mobbing, der både tradisjonell og digital mobbing har vært i fokus. Moen har lang erfaring med å veilede skoler i mobbesaker, og har holdt foredrag om mobbing i hele Norge. Per dags dato er han seniorrådgiver i rådmannens fagstab i Trondheim kommune, der de jobber med å løse mobbesaker som skolene ikke klarer å løse selv. Jeg sendte raskt en mail der problemstillingen min ble presentert med informasjonsskriv og han responderte positivt.

Semistrukturert gruppeintervju

Da jeg skulle intervju elevene planla jeg i den forbindelse et semistrukturert intervju som ifølge Kvale og Brinkmann (2015) er preget av åpenhet når det gjelder formulering og endring i rekkefølgen av spørsmålene. Jeg hadde formulert noen spørsmål på forhånd, men rekkefølge og måten jeg stilte spørsmålene på var åpen. Forskeren kan på denne måten følge opp deltakernes utsagn, samtidig som han eller hun sørger for at temaer som er viktige i henhold til problemstillingen også blir diskutert. Det er viktig at forskeren er åpen for at deltakerne kan ta opp andre temaer som ikke var planlagt i utgangspunktet, og fleksibiliteten

er nyttig for å kunne knytte spørsmålene til den enkelte deltakernes forutsetninger (Kvale & Brinkmann, 2015).

Jeg intervjuet også elevene to og to sammen. Thagaard (2013) hevder at når det er flere mennesker som diskuterer et tema sammen, er det positivt i den forstand at deltakerne kan følge opp hverandres svar og gi kommentarer som kan føre til at svarene blir mer utdypende. I tillegg kan deltakerne også hjelpe hverandre med å se temaet fra flere sider (Eide & Winger, 2003). Gruppeintervju passer best i situasjoner der deltakerne er noenlunde samkjørte, grunnet at personer med avvikende synspunkter kan vegre seg for å presentere dem for de andre som deltar i intervjuet (Thagaard, 2013). Eide & Winger (2003) hevder at dersom en velger å intervju barn i gruppe, er det viktig å være klar over at relasjonene mellom deltakerne kan påvirke dataene, samt at det i noen tilfeller kan være fint å være sammen med andre under intervjuet, spesielt dersom en ikke kjenner intervjueren. Noen krav jeg hadde til de fire elevene jeg skulle intervjuer var at de kjente hverandre og hadde en god tone seg imellom, slik at det ble lettere for dem å snakke og at de ikke skulle være redde for å presentere sine synspunkt for hverandre. Av etiske grunner var det også viktig at de ikke hadde vært eller var mobbeofre selv.

Åpent intervju

Intervjuet med Erlend Moen bar preg av mer åpenhet da jeg ikke hadde like spesifikke spørsmål klare som jeg hadde i intervjuet med elevene. Et intervju med lite struktur er en samtale mellom forsker og deltaker der forskeren kan tilpasse spørsmålene til de temaene deltakeren bringer opp i løpet av intervjuet. Likevel hadde jeg noen tema klart på forhånd, siden jeg er en uerfaren intervjuer. I et intervju uten så mye struktur gir det en større mulighet til å komme dypere inn i problematikken på grunn av at fleksibiliteten gjør det mulig å følge opp interessante emner som dukker opp underveis, istedenfor at en skal tenke at en har en intervjuguide en skal forholde seg til. Videre er det lettere å oppnå en fortrolig samtalsituasjon der informanten kan åpne seg og kanskje avdekke forhold som ikke ville kommet fram i et mer strukturert intervju (Kleven, 2011a; Thagaard, 2013).

Utarbeidelse av intervjuguide

Til det semistrukturerte intervjuet hadde jeg på forhånd utformet en intervjuguide (se vedlegg 7.2) som inneholdt emner som skulle dekkes og forslag til spørsmål til hver av emnene. Emnene ble bestemt med utgangspunkt i at det skulle bli lettere for både meg og deltakerne å

få en overordnet struktur i intervjuet (Kvale & Brinkmann, 2015). Thagaard (2013) snakker om at det dramaturgiske aspektet ved oppbyggingen av en intervjuguide, og peker på at det er gunstig å starte med nøytrale emner det er greie å snakke om. Etter hvert kan en også gå inn på mer emosjonelt ladede emner og så avslutte med nøytrale emner igjen der intervjuet avrundes. Dette er noe jeg la vekt på når jeg skulle lage intervjuguiden, selv om spørsmålene retter seg mot en generell oppfatning av temaet digital mobbing, og ikke elevenes *egne* opplevelser av det (Thagaard, 2013).

Når det gjelder selve spørsmålene peker Kvale og Brinkmann (2015) på at de bør være lett forståelige, korte, frie for akademisk språk og konkrete. Her måtte jeg også tilpasse spørsmålene til elevenes alder, og jeg prøvde å holde dem fri for akademisk språk. De skal heller ikke være ledende, da for mange av disse kan gå utover intervjuets validitet. Jeg forsøkte derfor å ha mest mulig åpne spørsmål der deltakerne kunne svare mer fritt og ut i fra eget synspunkt. Jeg hadde også noen oppfølgingsspørsmål til noen av spørsmålene, som ble stilt avhengig av hva de svarte i utgangspunktet. På denne måten kunne deltakerne utdype seg enda mer, samtidig som at det viser at jeg som intervjuer lyttet til deres svar (Kvale & Brinkmann, 2015; Gudmundsdottir, 2011). Så lenge elevene selv eller foreldrene ikke spurte om det, valgte jeg å ikke sende ut intervjuguiden på forhånd. Dette fordi jeg ønsket at de ikke skulle gjøre seg opp noen svar i forkant av intervjuene, men at svarene skulle være spontane.

Forberedelser til intervju

For å forberede meg best mulig til intervjuene med elevene utførte jeg først et pilotintervju med en bekjent på lik alder som deltakerne. Dette gjorde jeg for å teste om spørsmålene var godt nok formulert og var greie å svare på. Det var ikke mye jeg måtte endre på i intervjuguiden etter dette intervjuet, men jeg fikk kjenne på hvordan det var å være i en intervjusituasjon som intervjuer. Thagaard (2013) hevder at vi lærer mye av å lytte til lydopptak av intervjuer vi selv har foretatt, og her fikk jeg også prøvd å transkribere. Jeg hadde i tillegg lest en del teori om både tradisjonell og digital mobbing i forkant av intervjuene for å få bakgrunnskunnskap om det jeg spør om. Jeg hadde også lest noen artikler på nett med historier som er skrevet av mennesker som har blitt mobbet digitalt. I tillegg så jeg flere filmer der digital mobbing har vært et tema, som blant annet «Audrie and Daisy» og «Cyberbully.» Dette gjorde jeg for å få et visuelt innblikk i hvordan digital mobbing kan oppleves og hvordan det kan foregå.

3.4.3 Gjennomføring av intervju

Hammersley og Atkinson (1996) peker på at hvor og når intervjuet finner sted har stor betydning for hvordan intervjuet går. Hvem sitt territorium intervjuet foregår, samt fysiske omgivelser og organiseringen av intervjuet kan påvirke svarene (Hammersley & Atkinson, 1996). Jeg bestemte meg tidlig for at jeg ville utføre intervjuene på skolen der elevene selv går. Dette er et sted de kjenner godt og mest sannsynlig føler seg trygg på, så jeg følte det var mest hensiktsmessig å gjennomføre intervjuene der. I intervjusituasjonen satt vi avskjermet på et lite møterom, med få ting som kunne distrahere og påvirke svarene. Dette gjaldt også i intervjuet med Erlend Moen, da intervjuet ble gjennomført på hans arbeidsplass og på et eget møterom.

Jeg valgte å unngå å ta notater underveis i alle tre intervjuene, slik at det ikke skulle bli et forstyrrelsesmoment for deltakerne. Ved at en ikke valgte å ta notater og kun bruke lydopptak, gjør at en går glipp av ikke-verbal atferd når en senere skal høre på opptaket (Hammersley & Atkinson, 1996). Derfor skrev jeg ned noen notater kort tid etter at intervjuene var utført om hvordan jeg selv synes det hadde gått. Her tok jeg også med enkelte ting som kroppsspråk og lignende. Fordelen med å kun ta opptak og ikke notater i tillegg, gjorde at jeg kunne konsentrere meg om deltakernes svar, deres reaksjoner og om å stille gode oppfølgingsspørsmål (Thagaard, 2013).

Den første fasen i intervjuet er avgjørende for tonen og atmosfæren gjennom intervjuet, og litt småpratning i begynnelsen gjør at intervjueren fremstår som en normal person. Dette fører til at en etablerer tillit og åpner intervjuet (Hammersley & Atkinson, 1996). Før vi startet spurte jeg elevene litt om deres interesser, favorittfag, om hva de hadde tenkt å søke på til videregående skole til høsten og lignende. Jeg gjennomførte også det Kvale og Brinkmann (2015) kaller brifing før jeg begynte å stille spørsmålene i intervjuguiden. Jeg fortalte om at intervjuet var delt inn i ulike kategorier, hvorfor jeg hadde med lydopptaker og at det var kun jeg som skulle høre på opptaket før det ble slettet. Jeg informerte om frivillighet, konfidensialitet og at jeg har taushetsplikt. Jeg påpekte at ingen svar er riktige eller gale, og at jeg kun er interessert i deres meninger og holdninger om temaet. Jeg forsikret meg om at det hørtes greit ut og spurte om de hadde noen spørsmål før vi begynte.

Under selve intervjuene prøvde jeg så mye som mulig å ikke lese rett av spørsmålene, og formulere de slik at de ble tilpasset elevenes alder der de var frie for akademisk språk, jf.

Kvale og Brinkmann (2015). Blant annet så omtalte jeg tradisjonell mobbing som «vanlig» mobbing som foregår ansikt til ansikt. Jeg viste interesse ved å stille oppfølgingsspørsmål til det de sa, og ga inntrykk av anerkjennelse. Jeg passet hele tiden på å forstå uttalelsene, og stilte noen ganger oppfølgingsspørsmål for å få bekreftelse på at jeg hadde forstått riktig. Thagaard (2013) hevder at det er viktig at forskeren unngår å skape avstand til informanten slik at en kan etablere en tillitsvekkende intervjusituasjon. Avstand kan føre til at intervjupersonen blir mer skeptisk til det forskeren skal representere. Denne tilliten gir et godt grunnlag for at intervjupersonene kan fortelle åpent om sine holdninger og meninger om fenomenet (Thagaard, 2013). Under intervjuet lyttet jeg aktivt til deltakernes uttalelser, mens jeg forsøkte å ha en nøytral holdning der jeg hadde passende reaksjoner (Hammersley & Atkonson, 1996). Da vi hadde vært innom alle kategoriene og jeg hadde fått stilt de spørsmålene jeg trengte, hadde jeg en såkalt debriefing til slutt. Jeg spurte om det var noe mer de ville tilføye, om det var noe de lurte på og hva de synes om intervjuet for å få en nøytral avslutning på hele intervjusituasjonen (Kvale & Brinkmann, 2015).

Når det kommer til det åpne intervjuet med Erlend Moen, hadde vi snakket en del på e-mail i forkant av intervjuet, samt at jeg hadde sendt ut et informasjonsskriv også til han (se vedlegg 7.3). Under brifingen, jf. Kvale og Brinkmann (2015), spurte jeg om deltakeren faktisk ønsket å være anonym. Det ønsket han ikke, med mindre det var en fordel for meg. Som tidligere nevnt hadde jeg noen spørsmål klare på forhånd, selv om det var et åpent intervju der en skal innom ulike tema. Jeg merket at jeg med fordel kunne hatt flere spørsmål, og kanskje også hatt et semistrukturert intervju her, da jeg noen ganger ikke helt visste hva jeg skulle spørre om. Når slike tilfeller oppsto, måtte jeg improvisere og hente spørsmål fra det jeg hadde lest av teori. Ifølge Kvale og Brinkmann (2015) kreves det et høyt ferdighetsnivå hos intervjueren i og med at mange beslutninger må fattes mens intervjuet pågår. Det krever gode fagkunnskaper om temaet og intervjueren må være åpen for å snakke, følge utviklingen i samtalen og fange opp interessante momenter underveis. Intervjueren må også kunne stille gode oppfølgingsspørsmål på sparket som fører samtalen videre (Kleven, 2011b). I henhold til dette kan jeg som intervjuer ha hatt stor innflytelse på hvordan intervjuet gikk og hvilke svar jeg fikk. Hadde jeg vært en mer erfaren intervjuer hadde det trolig blitt en bedre flyt i intervjuet og jeg kunne ha fått et litt annet materiale.

3.4.4 Fra tale til tekst

Transkribering er den fjerde av Kvale og Brinkmanns (2015) syv faser. Da jeg kom til dette arbeidet valgte jeg å oversette fra dialekt til bokmål så det ikke skulle bli lettere å kjenne igjen deltakerne (Tjora, 2017). Jeg unngikk også å ta med bekræftende «ja» og «mhm» fra min side mens de snakket i lange sekvenser, for å få det mer oversiktlig og enklere å lese senere. Det jeg syns var utfordrende da jeg skulle transkribere spesielt ett av intervjuene, var at de noen få ganger snakket i munnen på hverandre, så litt informasjon som gikk tapt. Kroppsspråk og visuelle virkemidler er et viktig tap fra selve intervjuet til transkripsjonen (Tjora, 2017), men jeg markerte der hvor det er pauser, der noen ler litt og der de bekrefter hverandre.

3.4.5 Koding og kategorisering

Neste fase i Kvale og Brinkmann (2015) er analysing. For å forberede meg til analysen av intervjuene valgte jeg å anvende koding og kategorisering som metode. Dette innebærer at forskeren først leser gjennom intervjutranskripsjonene og koder relevante avsnitt og setninger, for deretter å hente frem kodene for fornyet granskning og så omkode eller kombinere ulike koder. En knytter altså et eller flere nøkkelord til et tekstsegment for å tillate identifisering av en uttalelse. Fordelen med koding er at det tvinger forskeren til å gjøre seg kjent med hver eneste detalj i intervjutranskripsjonene og gir en nyttig oversikt over datamaterialet. Koding fører som regel til kategorisering som er en mer systematisk begrepsdannelse rundt en uttalelse og meningen i uttalelsene reduseres til noen få kategorier. Kategoriene kan være utviklet på forhånd eller komme frem i løpet av kodingsprosessen, og de kan hentes fra teorien eller lokalspråket (Kvale & Brinkmann, 2015). Da jeg gjennomførte kodingsprosessen jobbet jeg på en måte som kan relateres til den hermeneutiske sirkel, jf. Kvale og Brinkmann (2015) ved at jeg vekslet på å se på transkripsjonene, kodene og kategoriene. Jeg så etter hvert kodene i lys av transkripsjonene og omvendt, og det hjalp meg å finne ny forståelse ved å gå så grundig inn i datamaterialet.

Åpen koding

I den kvalitative forskningsprosessen starter forskeren ofte analyseprosessen med en åpen koding av materialet. Det innebærer å møte datamaterialet med en åpen holdning til det datamaterialet forteller. Forskeren setter koder på ytringer eller fenomener gjennom en nøye gjennomgang av materialet. Kodene grupperes så i temaer, dimensjoner eller kategorier for å gjøre datamengden håndterlig (Nilssen, 2012).

Begrepet åpen koding er i stor grad inspirert av forskningsmetoden «Grounded Theory» som ble utviklet av Glaser og Strauss på 1960-tallet (Nilssen, 2012). Innenfor denne metoden foretar man en kvalitativ analyse av kodenenes relasjon til andre koder og til konteksten og handlingskonsekvensene. Forskeren sammenligner data på jakt etter likheter og ulikheter som fører til utvalg av nye data (Kvale & Brinkmann, 2015). Denne formen for koding kan ses i sammenheng med det Tjora (2017) kaller empirinær koding. Han beskriver denne typen koding som der kodene blir utviklet tett på deltakerutsagn og ivaretar det helt spesifikke i datamaterialet, og gjerne bruke begreper som allerede finnes i materialet (Tjora, 2017).

Før jeg begynte å kode datamaterialet, leste jeg igjennom alle transkripsjonene og markerte det jeg anså som viktig og relevant for det jeg ønsket å finne ut. Allerede da gjorde jeg meg opp noen tanker om hvilke koder jeg kunne sette, og hvilke sammenhenger det var mellom dem. Deretter satte jeg fargekoder til hvert av utsagnene jeg hadde markert. Da jeg satte disse kodene gikk jeg inn med en induktiv tilnærming, som vil at en jobber fra data mot teori der en går inn i datamaterialet med et «tomt hode» (Tjora, 2017). Forskeren legger da fra seg sine egne individuelle teorier slik at datamaterialet får tale for seg uten at forskerens egne perspektiver påvirker teorien som utvikles på grunnlag av materialet. En induktiv tilnærming er sentral i Grounded Theory. En møter materialet med et åpent sinn, og en slik framgangsmåte kan hjelpe forskeren til å bli bevisst på egne antagelser og synspunkter angående fenomenet som studeres (Postholm, 2010). Jeg forsøkte å bruke noen av de samme kodene opp igjen til det jeg så på som noenlunde likt, så antallet koder ble litt begrenset. Eksempler på slik koding er at utsagnet «*for det er også et evig stort publikum, du vet ikke hvem det er som mener ting om deg*» ble til koden «uendelig publikum», og «*folk tar også bilder i garderobene etter gym og sånn. Det har blitt delt på Instagram – jeg har sett det før*» ble til «deling av bilder». For å få mer oversikt, satte jeg utsagnene og fargekodene inn i en tabell i et Word-dokument.

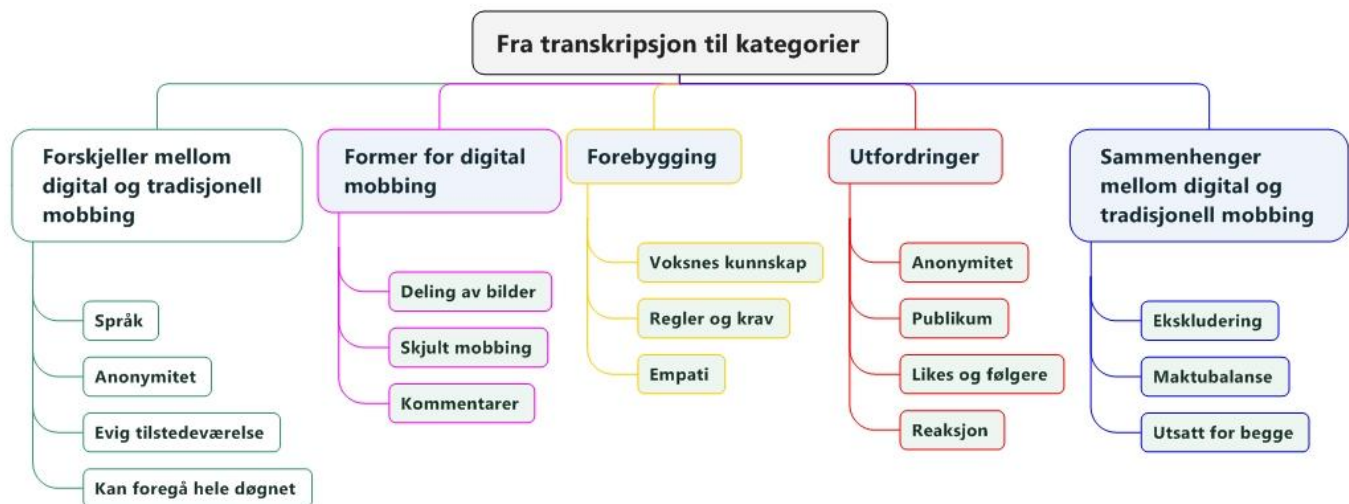
Aksial koding

Etter prosessen med åpen koding sitter en igjen med en stor mengde koder, og disse må grupperes etter kategorier slik at datamaterialet blir håndterlig. Her begynner forskeren å danne seg en oppfatning av hvordan kategoriene forholder seg til hverandre, og videre blir de til subkategorier, som kalles aksial koding (Nilssen, 2012). Målet i en aksial kodingsprosess er å spesifisere et fenomen eller en kategori ved hjelp av ulike forhold som skaper dem.

(Postholm, 2010). Etter prosessen med åpen koding innså jeg at jeg måtte begrense antall koder betraktelig. Da var det nødvendig å gruppere alle kodene tematisk for å forme en struktur for analysen (Tjora, 2017). I neste del av kodingsarbeidet satte jeg da først opp en oversikt over alle kodene til hvert av intervjuene og skrev de ut på papir. Videre leste jeg gjennom alle transkripsjonene og kodene for å prøve å finne noen felles betegnelser for hva de dreide seg om, og på den måten finne noen felles kategorier til kodene. Kategoriene jeg kom fram til var: *Forskjell mellom digital og tradisjonell mobbing, former for digital mobbing, forebygging, utfordringer og sammenheng mellom digital og tradisjonell mobbing*. Flere av disse kategoriene er en del av mine fokusområder i forskningsprosjektet, og dermed kan de hjelpe meg å danne et utgangspunkt for hva jeg utvikler som temaer senere i analysen (Tjora, 2017). Flere av kodene passet også under flere kategorier.

Etter at jeg hadde kommet fram til hovedkategoriene, leste jeg gjennom alle transkripsjonene og oversikten over kodene på nytt der jeg kom fram til noen underkategorier til hver av kategoriene. Å komme fram til disse underkategoriene syns jeg var litt utfordrende, da jeg følte at det var vanskelig å skille koder og underkategorier. Jeg innså da at noen av kodene heller ha kunnet passet inn som kategorier, og at jeg med fordel kunne satt litt mer detaljerte koder til noen av utsagnene under den åpne kodingen.

Da jeg bestemte meg for underkategorier vekslet jeg gjennom å se på kodene, utsagnene, hovedkategoriene og teori jeg har lest om digital mobbing for å se om det var noen koblinger mellom disse. Eksempel på hvordan jeg satte en underkategori var at jeg så at en deltaker sa: «*Gutter har kommet og vist oss bilder av andre jenter. Det er så mange gutter som har sånne bilder av andre jenter på telefonen sin, og viser det frem til andre*», der jeg hadde satt koden «viser private bilder til andre», som jeg videre hadde plassert under kategorien «former for digital mobbing.» Dette med å ta, dele og vise frem bilder kom fram i alle intervjuene, derfor lagde jeg en egen underkategori til det som jeg kalte «deling av bilder.» Slik holdt jeg på frem til jeg følte jeg hadde dekket de fleste kodene:

Selektiv koding

Jeg fant så ut at jeg måtte systematisere alle utsagnene som ble kodet ytterligere, så jeg opprettet et nytt Word-dokument der jeg plasserte alle utsagnene og kodene under hver av hoved- og underkategoriene. Jeg gikk gjennom utsagnene, kodene og kategoriene grundig og forsøkte på denne måten å komme fram til kjernekategoriene. Å komme fram til kjernekategoriene er neste steg i kodingsprosessen innenfor Grounded Theory og kalles selektiv koding. En kjernekategori skal representere forskningens hovedtema, og forbinder alle kategoriene slik at de sammen kan danne en helhet (Postholm, 2010). Etter mye fram og tilbake mellom kategoriene, transkripsjonene og teorien så jeg etter hvert at noen av underkategoriene kunne ha sammenheng. Da kom jeg til slutt fram til tre kjernekategoriene:

1): *Uttrykksformer for digital mobbing* der underkategoriene ble «deling av bilder», «skjult mobbing», «kommentarer», «språk», «likerklikk og følgere» og «ekskludering.»

2): *Mangel på fysisk tilstedeværelse* med underkategoriene «reaksjon», «anonymitet», «evig tilstedeværelse», «maktubalanse» og «publikum».

3): *Mangel på kunnskap* der jeg plasserte underkategoriene «voksnes kunnskap», «regler og krav» og «reell innsikt.»

3.4.6 Kvalitetssikring

Verifisering er den sjettede fasen i Kvale og Brinkmanns (2015) syv faser. Kvale og Brinkmann (2015) snakker om kvalitet i kvalitativ forskningsmetode, og i dette inngår blant annet intervjukvalitet der både intervjuguiden, deltakere og forskeren selv blir omtalt. Nedenfor vil jeg presentere tre begrep der jeg tar for meg metoden og intervjuenes kvalitet, og hva jeg kunne gjort annerledes for å styrke kvaliteten. I en forskningsprosess er det snakk om begrepene validitet, reliabilitet og generalisering (Kvale & Brinkmann, 2015), men i og med at jeg forbinder disse mest med kvantitativ forskningsmetode, har jeg heller valgt å omtale de som begrepene pålitelighet, gyldighet og overførbarhet.

Pålitelighet knyttes til en kritisk vurdering av at forskningsprosjektet er utført på en tillitsvekkende og pålitelig måte. I utgangspunktet referer det til spørsmålet om en annen forsker ville kommet frem til samme resultat hvis han eller hun har anvendt de samme metodene. Pålitelighet innebærer altså hvilke relasjoner mellom forsker og deltakere kan influere på den informasjonen forskeren får (Thagaard, 2013). Når det gjelder elevene så hadde jeg ikke møtt eller snakket med dem i forkant av intervjuene, og det er mulig dette kan ha påvirket intervjusituasjonen. Det kan ha ført til at jeg fikk litt begrenset informasjon fra noen av dem, som trolig kunne blitt annerledes dersom jeg hadde møtt de på forhånd så de kunne få et lite innblikk i hvem jeg er. På en annen side ser jeg positivt på at de ikke visste noe spesielt om meg, da det kan være lettere å gi ærlige svar når en snakker med noen en ikke kjenner. Svarene kunne også blitt annerledes dersom de blitt intervjuet hadde vært på en annen dag eller sammen med en annen elev, da situasjonen har betydning for det som sies akkurat der og da (Larsen, 2007). I tillegg argumenterer Kvale og Brinkmann (2015) også for at påliteligheten kan diskuteres i sammenheng med ledende spørsmål under intervjuet. I intervjuguiden jeg brukte var det få ledende spørsmål, men noen av oppfølgingsspørsmålene kunne være preget av det som trolig kan ha påvirket deltakernes svar.

Gyldighet i kvalitative metoder dreier seg om i hvilken grad metoden er egnet til å undersøke det den skal undersøke. Under intervjuingen er gyldigheten knyttet til deltakerens troverdighet, og intervjuet bør omfatte en kontinuerlig kontroll av informasjonen som gis i form av oppfølgingsspørsmål (Kvale & Brinkmann, 2015). Når det er snakk om den grad at metoden jeg valgte er relevant i henhold til problemstillingen min, er intervju en fleksibel metode hvor en kan ta opp flere og annerledes spørsmål avhengig av hvilken informasjon deltakerne gir, samt at de kan snakke fritt og ta opp ting de selv synes er viktige innenfor

temaet (Larsen, 2007). Jeg kunne nok med fordel ha utført intervju med en skoleleder i tillegg for å få et mer overordnet perspektiv på de nye utfordringene med digital mobbing, men jeg synes det er like gyldig å ha slike intervju med elevene selv, og en som har spesialisert seg på fenomenet mobbing. Med tanke på deltakernes troverdighet, velger jeg å tro at de fleste utsagnene de kom med var troverdige, i og med at intervjuet handlet om deres meninger og synspunkt og ikke deres egne opplevelser rundt temaet mobbing. Det var få spørsmål de synes var vanskelige å svare på, men de kan trolig ha svart noe kun for å ikke svare noe som helst, så her er det mulig at svarene ikke var like troverdige. Samtidig kan pilotintervjuet også ha påvirket gyldigheten, da det gjorde at jeg var sikker på at jeg var innenfor temaet og at spørsmålene fungerte.

Når det kommer til metodens overførbarhet, er det her snakk om at resultatene en får i et prosjekt, også kan være gyldig i andre sammenhenger. Utvalget som studien baseres på, er sentral i diskusjonen om overførbarhet (Thagaard, 2013). I og med at jeg kun hadde fem deltakere fordelt på tre intervju, hadde jeg et relativt lite utvalg. Med så få informanter, kan det være problematisk å overføre resultatene til å være gyldige i andre sammenhenger også, så jeg kunne med fordel hatt flere intervjudeltakere eller en kvantitativ spørreundersøkelse der det hadde vært fokus på bredde fremfor dybde. Begrepet overførbarhet kan også knyttes til gjenkjennelse. Det vil si at personer med erfaring fra fenomenet som studeres kan kjenne seg igjen i de tolkningene som formidles i studien. Da innebærer gjenkjennelsen at tolkningene gir en dypere mening til tidligere erfaringer og kunnskap om fenomenet (Thagaard, 2013). Digital mobbing, og spesielt mobbing er et fenomen som de fleste har en formening om hva innebærer, derfor er det trolig flere som kan kjenne seg igjen i resultatene og tolkningene i studien. Lesingen kan også bidra til å utvide vedkommende sin forståelse av begrepet.

3.5 Forskningsetiske vurderinger

Etikk i kvalitative studier er ifølge Kvale og Brinkmann (2015) å innhente informert samtykke om deltakelse i studien, sikre konfidensialitet og vurdere hvilke konsekvenser studien kan ha for deltakerne. I og med at jeg skulle intervju elever, sendte jeg inn meldeskjema til NSD – Norsk senter for forskningsdata (se vedlegg 7.4 for kvittering). Til dette skrev jeg et informasjonsskriv der jeg informerte om studien og hvordan intervjuene skulle foregå, om konfidensialitet og frivillighet (se vedlegg 7.1). Jeg informerte også om dette i brifingen av intervjuene, som nevnt tidligere.

Selv om læreren plukket ut elever som han ikke anså som utsatt for mobbing på noe vis, hadde jeg på forhånd av intervjuene klar en handlingsplan dersom det skulle vise seg at noen av elevene blir mobbet (se vedlegg 7.5). Hvis et slikt tilfelle skulle oppstå, er det viktig at slike saker blir tatt tak i, selv om jeg har taushetsplikt overfor elevene.

NESH (2016) peker på at det er et krav at all informasjon om en intervjudeltaker skal bli behandlet konfidensielt. I transkripsjonene skrev jeg aldri deres egne navn, navn på kommune eller skole eller andre ting som kunne gjenkjenne deltakernes identitet. Opptakene ble trygt lagret på datamaskin med passord og ble slettet med én gang jeg hadde fått transkribert, både fra opptakeren og datamaskinen (Kvale & Brinkmann, 2015). I tillegg var jeg bevisst på at det ble unngått at navn ble sagt i opptakene.

Thagaard (2013) hevder at de etiske utfordringene i en intervjusituasjon er særlig knyttet til forskerens avveininger om hvor personlige spørsmål som kan stilles. Jeg hadde lenge en tanke om at jeg skulle intervju mobbeofre eller tidligere mobbeofre, men jeg fant ut at det kunne bli en stor påkjenning for elevene, og kanskje vanskelig å snakke med en fremmed om. Mobbing er likevel et sensitivt tema, derfor forsøkte jeg å lytte og vise respekt for intervjudeltakerne under intervjuene, selv om jeg kun var ute etter deres holdninger og synspunkter om temaet. Jeg forsøkte å vise forståelse for deltakernes utsagn, istedenfor å presentere egne synspunkt og tolkninger som motstandspunkt til det de sa (Thagaard, 2013).

3.6 Forskerrollen og min forforståelse av fenomenet digital mobbing

Forskerens rolle i et forskningsprosjekt er ifølge Kvale og Brinkmann (2015) helt avgjørende for de etiske beslutninger som treffes i prosjektet, samt kvaliteten på den vitenskapelige kunnskapen. Avgjørende faktorer er forskerens integritet, kunnskap, erfaring og rettferdighet. I møte med intervjudeltakere kan det fort skje at forskeren identifiserer seg med dem, slik at den profesjonelle avstanden ikke blir opprettholdt. Gjennom mine intervju var det en del av det elevene sa som jeg kunne kjenne meg igjen i, men i og med at jeg ikke var interessert i deres egne mobbeepisoder, men deres opplevelser og erfaringer generelt, mener jeg at den profesjonelle avstanden ble opprettholdt. Postholm (2010) har skrevet en liste over krav som stilles til en forsker i løpet av en forskningsprosess. Ett av disse er at forskeren er det viktigste forskningsinstrumentet gjennom hele prosessen, som omfatter alt fra valg av tema til analyse av data. Valg som tas i den ene fasen kan påvirke neste fase, og derfor hele prosessen. Hun peker også på at det er viktig å sette seg grundig inn i temaet på forhånd, noe jeg gjorde ved å

lese en del teori og se filmer der digital mobbing har vært et tema. En bør også være bevisst på hvordan en egen forforståelse til fenomenet som studeres, og hvordan denne kan påvirke resultatene (Postholm, 2010).

Gudmundsdottir (2011) hevder at hvis en skal forstå noe så innebærer det å tilføye et spekter av bakgrunnsantagelser. Disse avhenger av vår bakgrunn og opplæring som forskere, og de øver sterk innflytelse på hele forskningsprosessen selv om de forblir skjulte og implisitte. For å skape mening og sammenheng av den dataen vi finner må vi nærme oss materialet med vår forforståelse av det – både eksplisitt og implisitt. Da blir vi i stand til å lese teksten og endre deltakernes ord og setninger til kategorier, mønstre og temaer for videre analyse (Gudmundsdottir, 2011).

Når det gjelder min forforståelse av problemstillingen som handler om nye utfordringer med digital mobbing, er dette både et kjent og ukjent fenomen for meg. Jeg har tenkt at digital mobbing er noe som eksisterer, men jeg kjenner ikke til alle formene innenfor denne formen for mobbing. Jeg har sett for meg at dette eksempelvis er negative kommentarer på blogginnlegg eller på bilder på Facebook, videresending eller deling av uheldige bilder, samt trusler og ubehagelige meldinger som sendes via chat eller tekstmeldinger. Likheter og ulikheter mellom tradisjonell og digital mobbing er en del av min problemstilling, og her har jeg tenkt at veldig mye er likt, men at ulikhetene er at mobberen har muligheten til å være anonym, og at mobbingen ofte foregår i det skjulte som gjør at det er vanskeligere å oppdage. Noe jeg også selv har erfart, er at det er lettere å skrive noe med tekst uten at en har personen fremfor seg. Med dette grunnlaget som bakgrunn, vil jeg gjennom dette prosjektet utvide min forståelse av digital mobbing, og jeg kommer antageligvis til å få et endret syn på fenomenet.

4.0 Presentasjon av funn og drøfting

I dette kapitlet skal jeg presentere funnene fra intervjuene og drøfte de opp mot teori, egne tanker og oppfatninger, samt problemstillingen min: «*Hva karakteriserer de nye utfordringene med digital mobbing, og hvordan påvirker dette det forebyggende arbeidet i skolen?*». Dette kan ses på som en abduktiv tilnærming, der jeg forsøker å forstå funnene på grunnlag av teorien, jf. Alvesson og Sköldbberg (2008). For å organisere og få en oversikt over kapitlet kommer jeg til å ta for meg hver av kjernekategoriene med undertitler jeg kom fram til i analysen som underkategorier. I drøftingen kommer jeg til å ta utgangspunkt i hermeneutikken, ved å forsøke å finne meningen bak selve handlingen og hente meningen fra annen litteratur og tidligere forskning, samt min forforståelse jf. Geertz (1973). For å unngå gjentakelser og uryddighet, vil jeg presentere ett og ett funn av gangen, for så å drøfte de sammen til slutt i delkapitlet. Til slutt vil jeg ha en oppsummering av hovedfunnene innenfor hver kategori.

4.1 Uttrykksformer for digital mobbing

Denne kjernekategoriene inneholder flere utsagn fra intervjuene med eksempler på hvordan digital mobbing kan foregå. Mange av de gjenspeiler seg i alle intervjuene, og noen av de kan også ses i sammenheng med tradisjonell mobbing, som jeg kommer til å drøfte underveis.

4.1.1 Deling av bilder

I intervjuene med elevene var det mye snakk om å dele bilder som en form for digital mobbing. Blant annet så sa en elev:

Det blir delt på Snapchat, Instagram, Twitter, på forskjellige sosiale medier. Folk ler av dem og sånn. Det blir delt videre, noen blir screenshotta og noen viser det til foreldrene - det kan bli sendt over hele skolen.

Eleven snakker her om ulike sosiale medier bilder kan bli delt på, og hvordan et bilde kan bli spredt til så mange. Videre forteller hun at gutter har kommet og vist dem bilder som de har fått tilsendt av andre jenter. I tillegg blir det sagt at noen har tatt bilder av hverandre i garderoben på skolen uten at vedkommende har vært bevisst på det, der bildet har blitt delt videre på Instagram. En elev snakket også om at synlig, tradisjonell mobbing blir filmet og sendt videre. Eksempler på dette er filmer der noen blir slått eller trakassert. Denne uttalelsen

avsluttes med: «*Så vanlig mobbing og nettmobbing.*» Altså at det primært foregår tradisjonell mobbing, men så blir det filmet og delt og da blir det digital mobbing i tillegg.

En annen elev sa følgende: «*Det er på en måte det personlige livet sitt, man skal aldri bli tatt bilde av når man ikke vet det. Fordi et bilde er mer enn et bilde.*» Her kommer det frem at et bilde kan bety mye mer enn hva det egentlig er, og at det kan ligge mye personlig bak det. Du blir fotografert uten at du har kontroll på det, og den som har bildet har da en makt over den andre. Da blir det vanskelig å føle seg trygg og stole på andre mennesker, spesielt hvis bildet blir spredt eller lagt ut i offentligheten. Eleven kommer også med et eksempel på en form for å dele bilder av andre: «*Så tar jeg bilder av henne i timen også skriver jeg mye dritt om henne, så legger jeg det ut på privatkontoen min.*» Alle fire elevene snakket om at det er vanlig å ha to kontoer på Instagram, der den ene er offentlig og åpen for alle, mens den andre er privat der personen bak profilen bestemmer hvem som får se innholdet. Det som da menes med å legge ut på privatkontoen er at personen som er blitt tatt bilder av kanskje ikke har muligheten til å se bildet hvis han eller hun ikke følger denne kontoen.

I disse sitatene fra elevene kommer det frem at å dele bilder er en lett og vanlig form for digital mobbing, slik jeg tolker det. Ser vi på resultatene fra «Barn og medierundersøkelsen» (2016), er det også en stor prosentandel av barn mellom 9-16 år som har delt bilder av andre som gjorde dem trist eller sint. I utgangspunktet er et bilde bare et bilde, men «et bilde sier mer enn 1000 ord.» Det kommer tydelig frem at et bilde kan bety mye for den enkelte person og samfunnet rundt. Blir det delt et uheldig bilde av en person, som enten var ment til kun én person i utgangspunktet, eller det har blitt tatt bilder som vedkommende ikke er klar over, kan det ødelegge mye for vedkommende sitt rykte og dermed hans eller hennes sosiale liv. Dette tenker jeg at kan gå negativt utover selvfølelsen og ens tanker om seg selv.

Her kan også tradisjonell og digital mobbing sammenlignes, da hendelser der det foregår tradisjonell mobbing, både fysisk og verbalt, jf. Roland (2014), blir filmet og delt videre. Dette er helt klart en utvidelse av fenomenet mobbing, da digitale verktøy gjør det mulig å forsterke mobbing ved at det som skjer innen lukkede arenaer kan bli publisert i offentligheten så flere kan få med seg det som har skjedd. Samtidig kan deling av bilder foregå på skolen, hvis noen henger opp diverse utskrifter eller tegninger av andre elever, der andre elever blir hengt ut eller lignende. Sammenlignet med digital mobbing, så er disse lettere å få øye på av voksne og dermed få fjernet.

Er det noe fra sitatene jeg bemerker meg spesielt godt så er det: *«Det kan bli sendt over hele skolen.»* Dette tolker jeg som at det er lett å miste kontrollen over bilder som blir sendt i rundt, og det er fysisk umulig å ha oversikt over hvor mange som har tilgang på bildet. Dette kan også knyttes til teorien om gjentatte handlinger (Christoffersen & Petersen, 2011; Roland, 2014; Samnøen, 2014), der det i tradisjonell mobbing ses på som mobbing dersom handlingene gjentar seg, mens ved digital mobbing er det nok at bildet blir sett av flere personer, og på den måten blir det ansett som gjentatt handling. Det nås altså ut til et stort publikum selv om det kun handler om for eksempel ett bilde eller én film jf. Samnøen (2014) og Christoffersen & Petersen (2011).

4.1.2 Skjult mobbing

I likhet med tradisjonell mobbing foregår digital mobbing ofte i det skjulte, og dette gjenspeiler seg i et sitat fra intervjuet med Erlend Moen: *«Det er vanskeligere å oppdage. Nå er de her blikkene i skolegården forferdelig vanskelig å oppdage, og veldig ofte oppdager man det ikke før man ser reaksjonen til den som blir utsatt.»* Moen peker på at det kan være like vanskelig å oppdage blikk i skolegården, som henholdsvis blir sett på som tradisjonell mobbing, som det er å oppdage digital mobbing. Det skal altså en reaksjon til fra mobbeofferets side for at voksne skal kunne oppdage det. Videre hevder han at mobbing oftest foregår i det skjulte, og at det er det som er naturen til mobbing, både av tradisjonell og digital form.

Elevene påpeker også at digital mobbing er vanskelig å oppdage for voksne på grunn av at det er så enkelt å skjule. Da jeg spurte om hva de tenker hva skjult mobbing er i den digitale verden så fikk jeg til svar at det blir sendt bilder rundt uten at du vet det, eller at det kan foregå baksnakking i chatsamtaler mellom jenter: *«Jeg tror at skjult mobbing er i gruppesamtaler (...) så begynner de å snakke veldig stygt om andre personer, og så sammenligner de personene med stygge ting.»* Til dette utdyper den andre eleven: *«Og det er mange som screenshotter de samtalene, og sender det videre.»*

Ut i fra disse utsagnene oppfatter jeg det som at skjult mobbing kan foregå like mye i skolegården som på nettet, noe som bryter med min forforståelse om temaet mobbing. Det er flere mekanismer fra den tradisjonelle mobbingen som også kan overføres til digital mobbing, deriblant samtaler mellom mennesker som foregår bak lukkede dører. Det kan enten være fysiske samtaler mellom to eller flere personer på skolen eller via tekstmeldinger og

chatsamtaler. Uavhengig av arena samtalen foregår på, er det altså enkelt å skjule for andre, som samsvarer med det Myklebust (2015) sier om at verbal utskjelling kan bli forsøkt skjult ved at handlingene finner sted når det ikke er noen andre til stede, samt at mobbingen ofte foregår på arenaer voksne ikke har tilgang til. På en annen side kan man spørre seg om tradisjonell mobbing likevel er enklere å oppdage enn digital mobbing, i og med at det ofte skjer på arenaer med flere personer til stede og at en fysisk kan se ansiktuttrykk og kroppsspråk.

Det var også en annen ting jeg bemerket meg når det gjelder skjult mobbing, og det er som elevene uttalte at de kan ha en privatkonto på Instagram. Det med at en kan lage private kontoer på enkelte sosiale medier der en selv bestemmer hvem som kan se innholdet gjør at det er lettere å skjule mobbing. Også når det gjelder å dele bilder er det enkelt å skjule ved at eieren av kontoen bestemmer hvem som kan se bildene. Dette kan også foregå på Snapchat der en kan velge hvem bilder og filmer skal sendes til. Da blir det også skjult i og med at det er et begrenset antall personer som kan se det, samt at voksne ikke alltid har tilgang til disse digitale arenaene (Myklebust, 2015). Dette kan ses i sammenheng med indirekte virkemidler som blir brukt til skjult mobbing, som utestenging, ignorering og sosial isolasjon (Christoffersen & Petersen, 2011; Myklebust, 2015; Olweus, 2009). Noen kan også unngå å invitere andre til arrangementer på Facebook uten at noen andre enn offeret selv tenker over det, som da blir en form for utestenging. Jeg kommer tilbake til ekskludering som digital uttrykksform lengre ned i dette kapitlet.

4.1.3 Kommentarer

Det er kjent at det er mulig å kommentere andres innlegg på sosiale medier som Instagram, Facebook og Twitter. Da ser vi ofte at en kommenterer i form av komplimenter, spesielt hvis det er et bilde av én eller flere personer, som for eksempel profilbilder på Facebook. Som jeg selv har sett, er både barn, ungdommer og unge voksne hyppige til å legge ut bilder av seg selv og sammen med venner eller familie. Men hvordan kan en vite at disse komplimentene folk kommenterer er sanne? Moen beskriver følgende om kommentarer:

Er du aleine, så er det sånn at hvis du plutselig sier for eksempel «så fin du er» også kommer det noen andre og sier: «Ja, råfin!». Også vet du at det bare er bullshit. Det er jo utrolig krevende. Men det er også vanskelig å ta noen for det også. Men det samme skjer i skolegården eller der elevene møtes: «Så fin bukse du har», «så fin du var i dag.» Også vet man at du ikke mener det.

Han sier at noen gir komplimenter for å mobbe og ikke for å være snille. Det er ekstra vanskelig å ta noen for det, for det er ikke alltid at voksne oppfatter at personen egentlig ikke mener det. Dette kan også utarte seg som tradisjonell mobbing, der noen gir kommentarer som er åpenbart for offeret at vedkommende ikke mener det som blir sagt. Videre legger han til at noen mobbere velger å skrive fine kommentarer istedenfor å skrive direkte drapstrusler, som et eksempel. Dette på grunn av at de vet hvor dumt det er å skrive sånt til andre mennesker. En av elevene motsier dette ved å nevne at eksempler på kommentarer som blir sett på som mobbing kan være: *«Du er feit, du er stygg, du har ingen talent ... Det er ofte utseendet.»*

At noen gir komplimenter til andre uten å mene det tenker jeg er et alvorlig problem. Hvis en sånn situasjon finner sted i skolegården, kan en ofte se på kroppsspråket at personen ikke mener det, mens på nettet som en kommentar er det umulig å vite om personen mener det som sies eller ikke, der kroppsspråk er helt fraværende, jf. Roland, 2014. Det med å skrive fine kommentarer istedenfor direkte drapstrusler kan relateres til at det er lettere å bli tatt for direkte mobbing enn å skrive fine ting. Dette kan også ses på som skjult mobbing som diskutert i delkapitlet over; mobbingen finner sted, men den blir ikke oppdaget på grunn av at den er gjemt bak fine kommentarer. Eleven kommer med eksempler på negative kommentarer som går direkte på utseendet, som er motsatt av det Erlend sier om kommentarer som egentlig ikke er godt ment. Kommentarer som uttrykksform for digital mobbing kan ses i sammenheng med den mobbeformen som Roland (2014) kaller for verbale virkemidler, der mobbeofferet blir karakterisert på en negativ måte.

4.1.4 Språk

Som nevnt over, så er språket uttrykt på en annen måte når det skrives istedenfor å si noe ansikt til ansikt. Da jeg spurte elevene om hva de tenker på når de hører begrepet digital mobbing, var noe av det første de sa at noen er annerledes over nettet. Jeg ba henne om å utdype akkurat det, og fikk følgende til svar: *«At man tør å si ting man ikke ville sagt i virkeligheten.»* En er altså mer modig når en ikke er fysisk sammen med de det skrives til, og kroppsspråk er fraværende. En annen elev bekrefter dette ved å si: *«Det spørres hvor modig du er, egentlig. Om du tør å si det i virkeligheten»* og *«det kan være at du ikke tør å si det ansikt til ansikt, så det er lettere å si det på PC. (...) Personen føler seg tryggere hvis man er bak en PC.»* I tillegg sier en elev at *«på nettet uttrykker folk meningene sine på et helt annet nivå.»*

På dette området er det tydelig at elevene er enige om at det er mye lettere å si noe på nettet enn i virkeligheten på grunn av at man er mer modig hvis en ikke er fysisk til stede med de det skrives til. Dette samsvarer med Christoffersen og Petersens (2011) teori om språk på nettet, der de sier at man føler seg mer trygg når en er hjemme eller sammen med venner. Jeg tenker at en av årsakene til dette kan være at du ikke kan se reaksjonen til den andre personen, som jeg kommer tilbake til senere. I tillegg kan de ikke umiddelbart bli tatt for å mobbe, og det kan da være mer spenning ved å si ting man ikke ville sagt til noen direkte, spesielt hvis man sitter sammen med venner. Da kan det også være enklere å glemme å tenke over konsekvensene for det man har sagt.

Som en av elevene sier, så uttrykker folk meningene sine på en helt annen måte på nettet, og da tolker jeg det som at hun mente spesielt debatter som foregår i debattråder på for eksempel nettaviser eller Facebook. Jeg har selv sett at enkelte mennesker ikke har noen grenser for hva man kan angripe andre med, og at de fort kan bli usaklige. Dette kan ses i sammenheng med det Christoffersen og Petersen (2011) sier om at det digitale språk har et helt eget liv og egne gloser, samt at følelsesutbrudd forsterkes. Ofte er det også folk en ikke kjenner i slike kommentarfelt, og da kan det være ekstra lett å ikke ha noen begrensninger for hva som kan skrives til en annen person, da vedkommende mest sannsynlig ikke skal møte den personen senere uansett. Etter hva jeg selv har sett så utgjør voksne mennesker majoriteten av de som benytter seg av kommentarfelt på nettaviser og Facebook, og i og med at dette kan være synlig for alle er det nærliggende å tro at de da framstår som dårlige rollemodeller for barn og unge. Flere voksne mennesker burde tenke over hvordan de opptrer på nettet, da det kan være synlig for alle, også egne barn og elever. Dette kan ses i samsvar med det Staksrud (2013) sier at voksne må framstå som gode og inkluderende rollemodeller på sosiale medier.

4.1.5 Likerklikk og følgere

Dette med likerklikk og følgere forbindes mest med Instagram og Facebook og har etter hvert fått stor betydning for brukerne. Spesielt i intervjuene med elevene var jeg interessert i hvor stor betydning disse faktisk har for den aldersgruppen og hadde dette som en egen kategori i intervjuguiden.

Da jeg spurte elevene hvordan det kan oppleves å ikke få mange likerklikk fikk jeg til svar at personen kan føle at han eller hun ikke er bra nok og ikke så godt likt. Så det vil si at antall likerklikk en får har betydning for hvordan en føler seg som person. Jeg spurte også hvordan

følgere på Instagram har betydning for en persons sosial status på skolen. Flere uttrykte at flere følgere betyr høyere sosial status, og en av elevene kom med følgende utsagn om dette:

Man skal ha så og så mange følgere.» Fordi på en måte blir følgere erstattet med venner. «Jeg har så mange venner, hvor mange venner har du?» eller «det er så mange personer som liker meg, jeg er populær», ikke sant. Det er sånne som sammenligner seg selv med andre personer, og sier: «Jeg er kulere enn deg».

Her blir det sagt at tidene har forandret seg på den måten at en spør hvor mange følgere en har istedenfor å spørre hvor mange venner du har, på grunn av at følgere blir erstattet med venner. De som har betydelig flere følgere enn andre ser på seg selv om mer populær enn de som har færre. Den andre eleven i dette intervjuet utdypet dette med å si at noen betaler for at noen skal følge de eller lager falske kontoer for å følge seg selv, slik at de får flere likerklipp på bildene de legger ut.

Jeg var også interessert i å vite noe om noen trykker liker kun for å mobbe, og elevene uttrykte da at det blir sett på som mobbing om man trykker liker på noe som er slemt. Dette kan for eksempel være innlegg der noen gjør narr av andre. De påpeker at hvis noen trykker liker på sånne ting er de enige i det som står der og da støtter de mobbing. Da det ble spørsmål om en trykke liker på andres innlegg for å mobbe, fikk jeg til svar at det kan ses på som mobbing dersom en gruppe planlegger sammen at de ikke skal gjør det på bildene til en bestemt person.

Likerklipp og følgere kan altså forbindes med hvor mange venner du har, hvor godt likt du er og hvor høy sosial status du har. Har du mange følgere, har du mange venner og får du mange likerklipp er du populær, jf. Bromark (2014). Det med at noen er villig til å betale penger for å få flere likerklipp og følgere, tyder på at denne formen for bekreftelse har skutt i været den siste tiden. Med andre ord så er likerklipp og følgere viktig for barn og unge, som samsvarer med resultatene fra Barn- og medierundersøkelsen (2016) der 33 prosent av jenter i 15-16-årsalderen syns at tilbakemeldinger på sosiale medier er viktig, samt det Grana (2017) sier om at likerklipp faktisk betyr noe for oss mennesker. Det virker også som at det er en implisitt konkurranse om å få flest likerklipp, spesielt mellom de som er i samme aldersgruppe, omgangskrets eller de som går på samme skole.

Det å ikke gi likerklipp kan bli sett på som kollektiv mobbing (Grana, 2017), der en gruppe går sammen og planlegger at de ikke skal trykke liker på innleggene til en bestemt person,

som elevene beskriver. Det er en form for indirekte mobbing og sosial isolering, jf. Staksrud (2013). En kan føle seg utenfor og ikke en del av et sosialt miljø. Det blir lett å sammenligne seg med andre som får mange og kan begynne å tenke over ting en kan endre ved utseendet for å få like mange likerklipp. Å ikke få likerklipp kan videre gå utover hvordan en føler seg om seg selv og en kan føle seg mislykket. Vi tar med oss denne verden av likerklipp ut i den fysiske verden og tenker hva andre mennesker tenker deg som person, jf. Skage (u.å).

4.1.6 Ekskludering

Ekskludering er også en vanlig uttrykksform for tradisjonell mobbing, noe Erlend Moen belyser flere ganger i løpet av intervjuet, blant annet så sier han:

Så har du den andre siden av mobbing på nettet, som handler om ekskludering - utstøting, ikke få likes, å ikke få slippe inn, da. Og jeg vil si at mange av de mekanismene du ser i skolegården eller på fotballtrening, er også det som preger nettet. At det er vanskelig å peke på hvem som deltar og ikke deltar.

Ekskludering er en form for mobbing både tradisjonelt og digitalt, og det er flere måter det kan utarte seg på. Det er flere former for ekskludering innenfor digital mobbing, blant annet kan det å unngå å trykke *liker* for å holde noen utenfor. Når det gjelder denne uttrykksformen for mobbing er det vanskelig å vite hvem som mobber og ikke. Moen forteller at å bli ekskludert er en undervurdert form for mobbing. Dette er på grunn av at det handler om de som ikke slipper inn, samt at det kan gjøre like vondt som å bli trakassert med kommentarer.

Min oppfatning av ekskludering som en uttrykksform for digital mobbing er at det kan foregå på lik linje som i tradisjonell mobbing. Blant annet har det vært mye snakk om hvem i klassen som skal inviteres til bursdagsfeiring, og at en skal invitere enten alle eller ingen på grunn av at ingen skal føle seg utenfor. På samme måte kan lignende foregå på Facebook, der en funksjon er å lage arrangementer og invitere utvalgte venner, som jeg tenker er vanligere blant ungdommer framfor å gi invitasjoner fysisk. Det kan da være lett å se hvem som er invitert og hvem som ikke er det, og dette er spesielt problematisk dersom han eller hun som ikke er invitert faktisk ønsker å delta, jf. Roland (2014). Ekskludering stemmer med teorien om uttrykksformer for mobbing, der en form for mobbing er utfrysning (Sullivan, 2011).

Å bli ekskludert innenfor tradisjonell mobbing kan foregå på flere måter, og når det i tillegg kan foregå innenfor digital mobbing blir dette en ekstra utfordring. Digital mobbing er godt egnet til ekskludering, som også kan være en form for indirekte mobbing, jf. Smith (2011).

Ved å ekskludere, så gjør en det ikke ofte direkte ved å si at noen ikke får være med, men unngår å inkludere de på for eksempel arrangementer på Facebook eller i gruppesamtaler, eller å ikke få et likerklikk fra noen en forventer å få det fra. Straksrud (2013) snakker også om denne typen ekskludering, der en ikke blir invitert til arrangementer, ikke får likerklikk, følgere eller ikke får akseptert venneforespørsler. Jeg tenker også at det å legge ut bilder kan være en form for ekskludering, der en vennegjeng kan legge ut bilder på Instagram eller Snapchat av at de gjør noe gøy sammen, så er det én som ikke har blitt spurt om å være med.

4.2 Mangel på fysisk tilstedeværelse

Jeg skal nå presentere funn og drøfte ulike faktorer som utfolder seg innenfor mobbing på grunn av mangel på fysisk tilstedeværelse. Her vil jeg også drøfte noen av de opp mot tradisjonell mobbing, og se litt på hvordan de kan ses i sammenheng med hverandre.

4.2.1 Reaksjon

Erlend Moen var opptatt av at en av forskjellene mellom digital og tradisjonell mobbing er at en ikke ser reaksjonen til den som blir mobbet. Han belyser dette gjennom følgende sitat:

Når du er på nettet og mottar en trussel eller melding, så er det ingen som ser reaksjonen. Det kan også være med å minke ubehaget, for da blir ikke reaksjonen noen ting som øker vansken. Men på den andre siden igjen, så er det sånn at det at de ikke ser reaksjonen, øker terskelen for hva det er lov til å si. Så hva kan man akseptere at man selv sier, da.

Det er mindre ubehagelig for mobberen å mobbe gjennom nettet på grunn av at en ikke ser reaksjonen til den som mottar eksempelvis trusler eller andre negative meldinger. Dette kan også gjøre at man blir tøffere i språket og sier ting en vanligvis ikke vil sagt ansikt til ansikt. Videre forteller han at de fleste har noen begrensninger når det gjelder oppførsel mot andre mennesker:

I virkeligheten så er det noen filter vi har med oss som mennesker, som handler om at det er vanskelig for meg å være uhøflig, frekk eller direkte ekkel til deg, det er litt sånn, vi har noen begrensninger på det, de fleste av oss. Det gjør noe med meg, å se at du får det vanskelig. Men på nettet er det ikke sånn, for du ser ikke reaksjonen.

Dette er i samsvar med det Roland (2014) har påpekt om at visuell informasjon går tapt, og mobberen kan føle mindre skyld. Mangel på fysisk tilstedeværelse er svært problematisk da det kan føre til at mobberen fortsetter med truslene eller endrer språket sitt i negativ retning.

Meldingene eller kommentarene kan da føles mye verre, som jeg påpekte ovenfor der språket ofte er tøffere i digital mobbing. Hadde mobberen kommet med de samme uttalelsene ansikt til ansikt hadde han eller hun kunne se ansiktsuttrykket og kroppsspråket som reaksjon hos offeret, og trolig fått dårligere samvittighet for det som er gjort eller sagt.

Når en ikke kan se offerets reaksjon gjør det at det kreves en dypere empatisk forståelse enn det forebyggende arbeidet mot annen mobbing. Som Blair (2005) sier, så er empati en emosjonell reaksjon en får når en observerer hvordan noen andre har det følelsesmessig. Denne observasjonen er fraværende i digital mobbing, da visuell informasjon som ansiktsuttrykk, blikk og tonefall går tapt, som nevnt over. Dette kan ses i sammenheng med Blairs (2005) ene hovedform for emosjonell empati, der en svarer på andres ansikt- og vokale uttrykk og kroppsbevegelser. Derfor kan det være svært nyttig å jobbe med barns empatiske evne når det kommer til at en ikke kan se andres reaksjon på mobbingen.

4.2.2 Anonymitet

Erlend Moen sier at en av kjennetegnene som er annerledes på nettet enn i virkeligheten er det med anonymitet. At en kan være anonym på nettet er en stor forskjell mellom tradisjonell og digital mobbing, og det kan gjøre at mulighetene for å mobbe blir nærmest uendelige, jf. Samnøen (2014), Roland (2014) og Staksrud (2013). I det ene intervjuet, da jeg spurte hva elevene tenkte da de hørte begrepet digital mobbing, var en av de første tingene de sa at en kan være anonym: «*Det er enklere å mobbe, og du kan være anonym.*» Videre kommer også usikkerheten om hvem mobberen kan være frem: «*Det kan jo være at når du er anonym, så føler en litt mer at det er flere som gjør det enn at det bare er én.*» Mobbeofferet kan altså føle at det kan være flere enn én som står bak en profil når en er anonym, og det er lett å tenke at det kan være noen som har gått sammen for å mobbe. Dette kan føre til at usikkerheten går utover hvordan en presterer i hverdagen, som en elev beskriver i dette sitatet:

Det som er så dårlig med nettmobbing, det er at en person kan være anonym. Man blir jo redd og tenker at den personen vet alt om meg, og jeg vet ikke hvem det er. Du sitter og tenker på det hele dagen, og det kan også føre til at du får dårlige karakterer, angst, du vil ikke bli venner med folk.

Når du ikke vet hvem som mobber deg, kan det virke negativt på den psykiske helsen, og en kan utvikle angst. En unngår å bli venner med folk fordi det kan være de som har mobbet deg uten at du vet at det er dem. Eleven peker også på at de som ikke tør å vise hvem de er fremstår som feigere. En som velger å være anonym er ikke modig nok til å si det samme i

virkeligheten, og eleven er tydelig på at det er ekstra dumt å rakke ned på andre når du ikke vil vise hvem du er:

Da vet du ikke hvem som gjør det, og da er jo den personen kanskje enda feigere. Det er liksom den verste feigheten du kan være. At du tør ikke å si hvem du er, men likevel skal du rakke ned på noen andre. En person som er anonym og mobber på nettet, ville aldri turt å gjøre det i virkeligheten.

At en kan være anonym gjør det enda mer ubehagelig for mobbeofferet, for en kan hele dagen tenke at det kan være noen på skolen eller andre en kjenner godt som mobber. Det blir da vanskelig å se for seg at en kan være venn med andre, i og med at det mest sannsynlig er noen du tilbringer tid sammen med, for eksempel en klassekamerat. Det kan være lettere å unngå mobberne hvis du vet hvem det er, men er de anonyme så vet en ikke hvem en skal unngå, og da tenker kanskje mobbeofferet at det er best å unngå alle. Dette kan utvikles til angst, på grunn av at usikkerheten er der hele døgnet. Videre kan dette gå ut over skoleprestasjoner, det sosiale livet og hvordan en har det med seg selv.

Når elevene snakker om at en som utgir seg for å være anonym er feigere, tenker jeg at det kan relateres til det vi har sett om at språket er annerledes når en skriver på nettet enn når en står ansikt til ansikt. Det finnes ingen begrensning for hva en tør å si når ingen vet hvem du er, jf. Samnøen (2014) og Roland (2014), for en kan tenke at det ikke er mulig å bli tatt for det uansett. Dette kan gjøre offeret mer sårbar og det er en stor utfordring innenfor digital mobbing. På en annen side kan en også være anonym innenfor tradisjonell mobbing; hvem som helst kan legge en lapp i hylla, i postkassa, utføre hærverk på personlige eiendeler eller henge opp bilder på skolen uten at noen andre ser det. Disse anonymitetsmulighetene gjør det vanskeligere for voksne å vite hvem en virkelig må sette seg ned og diskutere med.

Mobbingen kan kun ha et vitne, nemlig den som står bak mobbingen og framstår som anonym. Dette fører til at et større behov for å jobbe enda mer forebyggende mot alle elevene, og ikke bare den som har mobbet.

4.2.3 Evig tilstedeværelse

Ved tradisjonell mobbing er kommentarer, trusler, blikk og baksnakking midlertidig - det skjer akkurat i det øyeblikket og etter det er hendelsen historie. Mens ved digital mobbing er chatsamtalen, filmen eller kommentaren på innlegget på Instagram eviggjort, og det er mulig å finne fram til det ved senere anledninger. Samtidig kan mobbingen også foregå hele døgnet, og Erlend Moen beskriver dette som at:

Det er sånn at det er jo det med at det er anonymt, og det er det at det er evig, altså det er hele tiden. Mens skoledagen og det sosiale livet utenfor det, det har en viss tidsbegrensning, for det er litt sånn daglig. Så er jo nettet der hele tiden, på natta også.

Mobbingen som foregår på skolen eller ved fritidsaktiviteter har en tidsbegrensning, fordi det skjer akkurat der og da. Mens på nettet så kan det foregå hele døgnet på grunn av at en har muligheten til å være tilgjengelig selv om en ikke er fysisk sammen. Moen peker videre på at hvis en gjør en feil, så er den feilen festet til deg for evig på grunn av at det er umulig å fjerne noe sånt for godt. Elevene er også opptatt av at det er vanskelig å fjerne noe fullstendig:

Hvis man blir tatt bilder av når man er ruset eller naken, så kan det ødelegge veldig mye i fremtiden (...) de bildene er alltid et sted (...) De blir aldri fjernet, det er sannheten. Du kan kanskje fjerne noen av dem, men de blir aldri fullstendig fjernet.

Bilder som blir tatt og sendt videre uten tillatelse kan ødelegge mye for hvilke muligheter fremtiden får fordi de bildene alltid er lagret et sted. Selv om noen har fjernet de, er det uansett noen som har de lagret en plass: *«Ja, det kommer jo videre uansett da. Og hvis du får sletta det på hovedplassen, så er det kanskje flere som har det uansett»*. Det er alltid noen som har det bildet eller den filmen, selv om det er slettet fra der det primært ble lagt ut eller sendt fra.

Dette samsvarer med teorien om at mobberer har mulighet til å trakassere mobbeofferet uavhengig av tid og sted. Mye av grunnen til dette er at vi er tilgjengelige omtrent hele døgnet, og at mobiltelefonen har blitt en gjenstand som noen sjeldent går uten, jf. Samnøen (2014). Kofoed (2009) og Staksrud (2013) hevder at det ikke er noe vits i å slå av mobiltelefonen, på grunn av at for det første så vil alltid truslene ligge der når den slås på igjen, og for det andre så vil offeret heller vite hva som har blitt sendt eller publisert framfor å ikke vite. Som Moen sier, så er nettet der hele tiden, og det har ingen tidsbegrensning.

Det er også en sammenheng mellom deling av bilder og evig tilstedeværelse, da et bilde eller en film ofte er umulig å få fjernet 100 prosent. En liten handling som dette kan få store konsekvenser, da det ikke er nok å si unnskyld etterpå fordi bildet kan være der ute likevel. Derfor er det stor mulighet for at mobbeofferet kan frykte at bildet aldri blir glemt eller at det blir sendt til for eksempel foreldre eller hengt opp rundt på skolen. Det å vite at noen andre har uheldige bilder av deg som du ikke har kontroll over, kan være en stor påkjenning i hverdagen som kan utvikle seg til å bli angst. For noen er det heller ikke så lett å si fra til

voksne at et bilde har blitt spredt og du ønsker å få det slettet, siden det er en stor sannsynlighet for at det er et bilde du ikke ønsker at noen skal se. Dette med den store rekkevidden og langvarigheten fører til et enda større behov for kommunikasjon og å bevisstgjøre elevene på konsekvenser som kan oppstå i forbindelse med digital mobbing. Ansvarliggjøring og evnen til å vise empati blir en viktig faktor her.

4.2.4 Maktubalanse

Maktubalanse er også noe en kan se i tradisjonell mobbing, men i digital mobbing der det er mangel på fysisk tilstedeværelse blir denne ubalansen en enda større påkjenning for offeret. Dette kan gjenspeiles i noe av det Erlend Moen sier om maktubalanse:

Jeg tenker at det skapes hvert fall en maktubalanse gjennom at noen er utsatt og noen utsetter, og at i og med at de samme ofte utsettes på nett som i skolegården, så er det den ubalansen i utgangspunktet for det er flere som kobler seg på nettet.

Det er alltid en maktubalanse i mobbing, der mobberen kan føle at han eller hun har makt over mobbeofferet, og han eller hun ikke kan forsvare seg. Dette samsvarer med definisjonen på mobbing, der ubalanse i styrkeforholdet er sentralt, jf. Roland (2014) og Olweus (2001, 2009). Sitatet fra Moen tolker jeg som at ubalansen i styrkeforholdet blir utvidet innfor digital mobbing, fordi du ikke alltid kan vite hvor mange som står bak. Mobbingen kan foregå gjennom én persons profil, men flere kan sitte sammen med den som mobber. Det kan også være at noen har opprettet brukere på Instagram eller grupper på Facebook som er ment som mobbing. Da kan det være vanskelig å vite hvor mange som har gått sammen for å lage brukerne eller gruppen, og det kan føles utfordrende at du er én person alene mot så mange, jf. Hinduja og Patchin (2007). Dette kan også ses i sammenheng med at mobbere har muligheten til å være anonym, der mobbeofferet ikke vet hvem han eller hun skal forsvare seg mot, jf. Samnøen (2014) og Olweus (2009).

4.2.5 Publikum

Tidligere forbandt jeg tradisjonell mobbing med at en gjeng sto i ring rundt mobbeofferet og ble sparket og slått, og at alle på skolen kunne se det. I senere tid har jeg forstått at dette hører til sjeldenhetene, og at det er færre som kan få med seg at tradisjonell mobbing foregår, ved blant annet skjult mobbing. Digital mobbing foregår som nevnt også ofte i det skjulte, men i noen tilfeller, for eksempel på Facebook eller Instagram kan langt flere få det med seg. En elev sa følgende om dette: *«Man sikter for en sånn større gjeng, sant. Det er flere millioner*

med personer, overalt på nettet, hver dag, hele tiden som kan se det.» Den andre eleven i dette intervjuet utdypet dette med at nettet er mer stort, åpent og skummelt. Nettet er altså uendelig stort, og mennesker fra hele verden har mulighet til å se hva som skjer. En annen elev snakket også om at likerklikk kan gjøre at det føles mye verre:

Jeg tror at hvis det bildet som blir lagt ut og det som blir sagt om deg på nettet og blir likt av flere, og flere liksom er med på det, så tror jeg at det føles mye verre. Fordi da føler du at alle kommer imot deg.

Hvis det er mange som trykker liker på et uheldig bilde som har blitt delt, kan en føle at det er mange som er imot deg og er enig i at bilde kan ligge ute på nettet. Dette kan føles mye verre for mobbeofferet, fordi det er mange mot én.

Nettet gjør altså at antall tilskuere til mobbingen økes betraktelig, faktisk til et uendelig publikum, jf. Samnøen (2014) og Roland (2014). Alle på skolen kan se hva som skjer, og det føles ekstra ubehagelig for mobbeofferet. Du kan blant annet ikke vite hvem som mener noe om deg, fordi bak en hatbruker eller en hatgruppe kan det skjule seg mange mennesker (Christoffersen & Petersen, 2011), samt at det er en funksjon på flere sosiale nettverk som gjør at andre ikke kan se medlemmene. Også bak en hatbruker kan det være mange som har gått sammen om å lage den, som kan gjøre det ekstra ubehagelig å komme på skolen da det mest sannsynlig er noen du kjenner som er medlem i gruppa. Et bilde, en video eller et annet innlegg er tilgjengelig for offentligheten, og andre kan kommentere eller dele det. Hvem som helst kan trykke liker, kommentere eller dele det. Dette kan føre til at offeret mister kontrollen over hvor mange som har fått med seg mobbingen, og det kan gjøre det svært ubehagelig. Den store rekkevidden påvirker det ansvaret hver enkelt elev må forstå. Dette krever en større bevissthet og en større empatisk evne sammenlignet med tradisjonell mobbing.

4.3 Mangel på kunnskap

I problemstillingen har jeg inkludert forebygging av digital mobbing i skolen, så jeg var også interessert i å vite hva både elevene og Erlend Moen tenkte om dette. Her kommer flere funn som kan relateres til hvordan digital mobbing blant barn og unge kan forebygges. Jeg kommer til å koble noen av de opp mot teorikapitlet jeg har skrevet om forebygging.

4.3.1 Voksnes kunnskap

At lærere, foreldre og signifikante andre har kunnskap om mobbing er en forutsetning for at de skal kunne sette opp forebyggingstiltak for å kunne redusere digital mobbing. Da jeg spurte elevene om hva deres skole gjør for å forebygge digital mobbing kom det fram at det blir gjort lite for å bekjempe dette.

Flere av elevene føler at lærerne ikke har tid til å bry seg med mindre det handler om en svært alvorlig mobbesak, etterfulgt av at de tenker at meldinger gjennom nettet ikke er like ille som fysisk vold. «*Jeg føler at voksne gjør en veldig dårlig jobb når det kommer til mobbing og nettmobbing*», sier en elev. Det kommer også fram at de heller ikke har opplevd at foreldre har snakket om digital mobbing hjemme.

Erlend Moen sier følgende:

Foreldre, barn, venner, skole, fotballtrenere - alle har et ansvar for at den digitale delen av livet til barn og unge føles trygt. Og en av tingene vi bør gjøre er å i mye større grad være med de inn i den arenaen. Vi må inn i den verdenen, vi har ikke noe valg. Vi som voksne må integrere oss i den digitale verdenen. Det å være på utsiden av den, det fører til at våre barn og unge er helt alene i den virkeligheten, da. Og det er det viktigste tiltaket, tenker jeg, da.

Han mener at det viktigste forebyggingstiltaket er at voksne, både lærere, foreldre og trenere bør integrere seg i den digitale verden, slik at barn og unge ikke er der helt alene. At voksne deltar er en forutsetning for at de kan sørge for at den digitale delen av barn og unges liv skal føles trygt for dem. Han sier at:

Vi hjelper de inn i vanskelighetene gjennom hele oppveksten, så er det sånn i 12-13-14-årsalderen når de skal inn i det digitale på ordentlig, så er det sånn at det får du ordne selv, for jeg har ikke peiling på det.

Å tre inn i den digitale verden blir overlatt til barna selv på grunn av at voksne ikke har kunnskap nok til å følge de på denne veien. Videre sier han at vi voksne ikke må tenke på den digitale arenaen som noe helt nytt på grunn av at det allerede er en etablert del av barn og unges liv, og dermed en del av virkeligheten. «*På grunn av at dette ikke var særlig utbredt da vi selv ble født, skjønner ikke vi voksne denne verdenen her på samme måte*», sier han videre. I tillegg sier han at det er forskjell på de ulike sosiale arenaer og hvor det er voksne som har kontrollen:

Det skjer mye mindre i klasserommet enn på nettet. Og det tyder jo bare på at den viktigste forskjellen på nettet og de sosiale arenaene er mangel på voksne. Hovedforskjellen er mangel på kontroll fra voksne.

I klasserommet er det en voksen som styrer, og den kontrollen er fraværende på nettet, som vil si at en av utfordringene med digital mobbing er mangel på kontroll fra voksne.

Alle elevene var enige om at det blir gjort lite for å forebygge digital mobbing, og at de har hatt få antimobbeprosjekt eller lignende. Da den ene eleven sa at voksne gjør en dårlig jobb når det kommer til digital mobbing, måtte jeg prøve å finne ut hvorfor. Jeg er ganske sikker på at de aller fleste foreldre og ansatte på skolen er imot mobbing, og at de vet at de må handle for å unngå at deres barn eller elever blir mobbet, både tradisjonelt og digitalt. Derfor syns jeg det var bemerkelsesverdig at elevene sitter med inntrykket av at voksne ikke bryr seg. Dette kan ses i sammenheng med resultatene fra EU Kids-Online-undersøkelsen der to av tre foreldre til barn som blir mobbet på nettet, ikke vet at de blir mobbet, samt at 44 prosent av barna ikke hadde fått hjelp av foreldre når de har opplevd å bli mobbet på nettet (Livingstone, Haddon, et al., 2011).

Etter at jeg hadde hatt intervju med Erlend Moen begynte det å tikke inn en forståelse om hvorfor elevene syns at voksne gjør en dårlig jobb når det gjelder digital mobbing. Digitale medier har i dag blitt en integrert del av hverdagen hos de fleste barn og unge, og de vokser opp med et stort mangfold av muligheter og informasjon, jf. Samnøen (2014). Moen sier at voksne har for liten kunnskap om den digitale verden på grunn av at det ikke var en integrert del av deres liv fra de ble født, sånn som det er med dagens barn og unge. Dette samsvarer med det Thorvaldsen (2010) sier om at voksne har for liten erfaring med å vokse opp under en digital revolusjon, og at de ofte kommer til kort på denne arenaen. De har ikke muligheten til å framstå som gode rollemodeller når det gjelder bruk av nettet, og derfor blir den digitale oppveksten overlatt til barna selv. Antageligvis har de fleste voksne har vært vitne til, mobbet andre eller selv blitt mobbet da de selv gikk på skolen, og på den måten vet de godt hva tradisjonell mobbing er. Nå har mobbing fått nye aggresjonsformer og mobbing kan nå foregå hvor som helst, jf. Samnøen (2014) og Christoffersen og Petersen (2011), som gjør at voksne må sette seg inn i dette. Ut ifra dette kan det tenkes at voksne ikke «bryr seg» fordi de har for liten kunnskap og erfaring, og derfor ikke vet hvordan de skal angripe en digital mobbesak eller handle for å forebygge at dette skjer.

Moen hevder at voksne må integrere seg i den digitale verden for å få kunnskap, og vite hvor mange muligheter den har og selv se hva barn, unge og voksne bruker det til. De må vite hvilke funksjoner den har og hva dagens barn og unge holder på med, jf. Samnøen (2014). Dette kan innebære å opprette profil på Facebook, Instagram og Snapchat, lese nyheter på nettet og lese blogger, da dette er de sosiale nettplattformene som brukes mest blant barn og unge, jf. Barn- og medierundersøkelsen (2016). Kanskje de også bør ta seg en titt på de ulike kommentarfeltene, for å selv se hvordan andre kan oppføre seg mot andre når de ikke står ansikt til ansikt. Thordvaldsen (2010) mener også det er viktig at voksne tar i bruk digitale verktøy og sosiale medier for å kunne framstå som gode rollemodeller for barn og unge, og kunne utdanne de til å ha et fornuftig liv med digitale medier. Dersom voksne også kjenner til denne arenaen like godt, kan det dermed være enklere å kunne sette inn tiltak for å kunne forebygge og redusere forekomsten av digital mobbing.

I og med at tradisjonell mobbing og digital mobbing har mange av de samme mekanismene, kan det tenkes at dersom voksne forsøker å forstå digital mobbing i lys av tradisjonell mobbing, så kan det også bli enklere å forstå hva digital mobbing kan være. De bør forstå at digital mobbing er en utvidelse av tradisjonell mobbing på noen områder, jf. Thorvaldsen (2010), men de bør også sette seg inn i hvilke mekanismer som kan ses i digital mobbing som ikke kan ses i tradisjonell mobbing. Dette er blant annet anonymitetsmulighetene og at fysisk tilstedeværelse er fraværende, som fører til at *alle* elever må bevisstgjøres. De må virkelig forstå konsekvensene av dette, som krever en stor grad av evne til å vise empati (Samnøen, 2014).

Som Moen beskriver, har skolen et ansvar for å hjelpe foreldre til å forstå viktigheten av at de tar i bruk digitale medier for å kunne veilede barna og framstå som tydelige rollemodeller. De bør derfor inneha et godt samarbeid om hvordan dette kan gjøres på best mulig måte, som kan ses i sammenheng med det Opplæringslova (1998) sier om at skolen har et ansvar for å drive et systematisk arbeid for å fremme trygghet og sosial tilhørighet blant elevene. Dette kan også gjelde for tradisjonell mobbing, som Moen sier, og derfor mobbing generelt - alle er ansvarlig for at barn og unge skal føle seg trygge uansett hvor de oppholder seg. Han mener altså at de samme forebyggingsprinsippene gjelder for både tradisjonell og digital mobbing: Kunnskap, voksenkontroll og regler og krav som jeg skal drøfte nedenfor.

4.3.2 Regler og krav

Både på skolen, i hjemmet og på fritidsaktiviteter har de voksne satt noen regler og krav når det kommer til oppførsel og grensesetting. Gjelder sånne regler på nettet også? Spesielt Erlend Moen var opptatt av at voksne må sette noen regler og krav når det gjelder å bruke sosiale media og Internett generelt:

På samme måte som vi stiller krav til at ungene ikke skal sykle over *navnpåvei* på vei til skolen når de har lært seg å sykle, så må vi sette noen krav til hva de skal gjøre og hva de ikke skal gjøre på nettet. (...) Det er det å være etablert i reglene på hva som er greit og ikke greit – det er jo viktig i trafikken, det er viktig i klasserommet, det er viktig overalt - tydelige regler. Og på nettet så gjelder ikke de reglene automatisk fordi at det er ikke noe kontroll på om reglene følges eller ikke.

Voksne har satt noen tydelige krav til barn når det kommer til hverdagslige ting som hvor de har lov til å ferdes eller når de oppholder seg i klasserommet, mens på nettet har de enda ikke etablert konkrete og tydelige regler og krav til hva man får lov til å gjøre og ikke. Voksne kan ikke alltid følge med på om slike regler blir fulgt på nettet, og derfor bør de sette noen krav til barn og unge. Moen legger til: «*For det er sånn at man som foreldre må kunne følge med på livene deres, og hva de utsetter andre for.*» Foreldre må ha kontroll på hva som skjer i barn og unges liv, og hvordan de er mot andre mennesker. Moen er også opptatt av hvordan skolen bør handle når det kommer til å forebygge digital mobbing, og mener at: «*Det er skolene som har ansvaret for at de har et trygt miljø*» og:

Det er rett og slett hva er innafor, hva er utenfor, og jobbe med holdninger til barn og unge, for hva er det greit å si, og hvordan føles det jeg sier. Lag system, lag tiltak som er sånn at barn og unge får oppleve på ekte, hvordan det føles å bli utsatt for det, det foregår jo mange plasser. Så i ulike undervisningsopplegg, ulike programmer, ulike tiltak, hvor man simulerer og lager diskusjoner mellom unger som setter de i stand til å forstå hva det betyr.

Voksne må hjelpe barn å forstå hvor grensen går for hva det er lov til å si, og lage tiltak som får de til å føle hvordan det oppleves å bli utsatt for digital mobbing. Dette kan være ulike undervisningsopplegg, diskusjoner, program, eller andre tiltak en kan sette i gang for å jobbe med barn og unges holdninger til nettet. Moen illustrerer også viktigheten av påminnelsen om dette:

Min erfaring er jo at man i skolen må i jevne mellomrom minne på om at det her er viktig. Det holder ikke med en kampanje eller ett program, eller én innsats én gang.

Det er en kontinuerlig påminning som man må ha hele tiden. Og når skolene jobber med alt mulig annet, så kan det forsvinne litt, så må det vekkes til live igjen.

Det holder ikke å ha kun ett undervisningsopplegg eller én kampanje for å forebygge mobbing, men skolen må minne på elevene om hvor viktig dette er. Det er fort gjort at det kan bli glemt i en ellers travel skolehverdag, men man må hele tiden påminne og vekke det til live igjen. Moen hevder også at det å være bevisst på norsk lov kan være et forebyggingstiltak: *«Det virker å ha en bevissthet rundt ulovligheten, at det er ulovlig å trakassere på nett, og at man kan bli straffet av det, det hjelper.»*

En elev mener også at voksne bør ha et litt annet fokus når det kommer til å unngå at mobbing oppstår:

Når voksne sier: «Ikke ta nakenbilder». Ja, det er ikke lurt, men det kommer alltid til å være noen som gjør det. Så de bør heller fokusere like mye på hvis du får noen bilder som er sånn, ikke dele det med noen, ikke ha det på telefonen.

Voksne bør altså fokusere på å bevisstgjøre barn og unge at dersom en mottar et privat bilde av en annen person, så bør en ikke oppholde bildet på telefonen eller sende det videre, framfor å fokusere på å ikke ta slike bilder i det hele tatt.

Når voksne har fått tid til å sette seg inn i de ulike sosiale medieplattformene og integrert seg i den digitale verden, som diskutert over, kan de sette opp noen regler og krav til hva det er lov og hva det ikke er lov til å gjøre på nettet, som Erlend Moen beskriver. På samme måte som at barnet ikke får lov til å sykle på spesielle steder eller som at det er etablert generelle trafikkregler, jf. Staksrud (2013), kan det også settes opp noen regler for oppførsel på sosiale medieplattformer og Internett generelt. Vi har Åndsverksloven som blant annet inneholder fotografirett, som forbyr gjengivelse og publisering av bilder eller filmer av andre personer uten samtykke (Åndsverksloven, 1961). Voksne bør gjøre barna bevisst på ulike lover, også at det er ulovlig å trakassere andre på nett, som Erlend Moen sier. Dette samsvarer med Samnøens (2014) teori om at det hjelper å ha kunnskap om lovens linjer som forebygging av negativ atferd på sosiale medier, og det Barnevakten (2013) sier om å erkjenne loven er noe av det viktigste en bør være klar over når det gjelder mobbing.

I tillegg til å være bevisst på norsk lov kan lærere og foreldre sette opp noen regler og ha samtaler om hva som er nyttig å tenke over når en ferdes på nettet eller bruker sosiale medier. Eksempler på sanne samtalepunkt er hva som ikke greit å publisere om og av andre, jf.

Staksrud (2013) og Barnevakten (2013), og hva som ikke er greit å skrive til andre, selv om en nødvendigvis ikke kjenner personen. Det bør også tas opp hvilke forhåndsregler som gjelder for bruk av mobiltelefon på skolen, og hvilke bilder det er lov til å oppholde av andre på telefonen, jf. Barnevakten (2015a). Som den ene eleven sa, så bør voksne fokusere på at en ikke skal sende videre private bilder av andre personer eller ha de på telefonen, framfor å unngå å sende sånne bilder til andre fordi det vil alltid være noen som gjør det uansett. En bør likevel fokusere på begge deler; at en på en side burde tenke veldig nøye over hvem en sender private bilder til. Selv om det er en person man stoler på akkurat der og da, så vet man aldri om det oppstår konflikter senere som gjør at det kan være fristende for han eller hun å dele bilde som hevn eller lignende. På en annen side er det også viktig å være klar over at det er ulovlig å dele bilder av andre personer uten samtykke, og voksne må være tydelige på dette når det skal settes inn regler.

Moen snakker også om krav, og at voksne bør gjøre barn og unge bevisste på trygg nettbruk og til å bli kritisk til egen bruk av sosiale medier. De må vite hva som er tillatt og ikke tillatt, og hvordan de skal forholde seg til mobbing på nettet, jf. Myklebust (2015). Voksne bør sette opp noen krav til hva en skal gjøre hvis blir tilskuer til at andre blir mobbet på nettet, og at det er viktig å si ifra til voksne dersom dette skjer. Her bør det ifølge Barnevakten (2015a) snakkes om hva som regnes som mobbing, da noen kan mobbe, bli mobbet eller være tilskuer til mobbing uten å være klar over det. Voksne bør også sette inn krav til hvor mye informasjon som er akseptabelt å dele om seg selv og andre på nettet, og hvem en gir telefonnummer og bostedsadresse til (Barnevakten, 2015b).

I Roland og Galloways (2004) undersøkelse av barneskoler i Norge, viste det seg at når de ansatte på skolen hadde en god tone seg imellom, er det også mindre mobbing blant elevene. Ut i fra dette bør alle ansatte på skolen være bevisst på dette når det kommer til å forebygge både tradisjonell og digital mobbing, noe som kan gjøres ved å være inkluderende og vennlig foran elevene, jf. Myklebust (2015). Dette blir sett på som modellæring, da elevene kan imitere deres positive atferd (Bandura, 1977). Det samme gjelder om god kommunikasjon med elevene, jf. Staksrud (2013). Tydelige regler og forventninger av elevene er en forutsetning for å kunne forebygge mobbing. Som Moen sier, så bør disse reglene minnes på elevene kontinuerlig, som samsvarer med det Myklebust (2015) sier om at man med jevne mellomrom leser reglene for å vite konsekvensene av å bryte de.

4.3.3 Reell innsikt

Elevene kom også med noen eksempler på hvordan digital mobbing kan forebygges blant barn og unge: «*Jeg synes det bør være noen sånne kampanjer, eller noe som alle må bidra til, sånn at folk forstår at andre får vondt av det. Men det å oppleve det og vite om det er to forskjellige ting.*» Hun sier her at det å oppleve mobbing og vite hva mobbing er to forskjellige ting, og at det kunne bli satt i gang kampanjer sånn at folk kan forstå hvordan det kan oppleves å bli mobbet digitalt.

En av elevene mente at direkte formaning og regler ikke er så virkningsfullt, og her nevner hun eksempler som plakater der det står «ikke mobb.» Hun sa derimot at elevene kan lage egne videoer, og den andre eleven i det intervjuet fortalte om at det var noen som hadde lagd en reklamefilm der noen hadde blitt mobbet digitalt ved at en film hadde blitt sendt i rundt på Snapchat.

Andre konkrete ting en kan gjøre for å forebygge mobbing, er å produsere egne filmer der digital mobbing er temaet, som en av elevene foreslår. Dette kan gjøres som et prosjekt ved at elever går sammen i grupper, spiller en case der digital mobbing foregår der de selv er skuespillere. Her kan de inkludere ting som hvilke måter det kan skje på og hvordan noen andre eller mobbeofferet sier ifra og hvordan det kan bli tatt tak i. Det kan også være en reklamefilm der unge skal bekjempe digital mobbing, som en av elevene hadde sett. Deretter kan denne vises fram til de andre i klassen eller på skolen, som kan være forebyggende i den grad at det er elever selv som bevisstgjør andre elever på hvor ille mobbing kan være, jf. Staksrud (2013). På den måten kan de virkelig få følelsen av hvordan det er å bli mobbet, hvordan det er å være tilskuer og hva en bør gjøre hvis en selv blir mobbet eller ser at andre blir det. De får satt seg inn i de ulike rollenes situasjon, og dermed opplevd digital mobbing, og ikke bare høre om det, som en av elevene peker på er viktig. Evnen til å vise empati er sentralt her, da de får kjenne på hvordan noen andre har det følelsesmessig, jf. Blair (2005). Som Samnøen (2014) hevder, kan dette med å vise empati hjelpe unge mediebrukere til å bli mer bevisst på hvordan en viser ansvarlig atferd på sosiale medier. Videre kan læreren legge til rette for en klassesdiskusjon der det blir snakket om hvilke virkemidler som blir brukt, hvordan mobbingen kan oppleves og hvordan man kan si ifra til voksne eller selv gripe inn i saken, jf. Myklebust (2015).

4.4 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg presentert funn og drøftet de opp mot tre hovedkategorier:

«uttrykksformer for digital mobbing», «mangel på fysisk tilstedeværelse» og «mangel på kunnskap.» Jeg har drøftet ut fra problemstillingen min, deriblant nye utfordringer sammenlignet med tradisjonell mobbing og forebygging av digital mobbing. Jeg vil nå komme med en oppsummering fra hver av hovedkategoriene med en kort presentasjon av det jeg har funnet ut med utgangspunkt i funn, teori og egne tanker og oppfatninger.

Uttrykksformer for digital mobbing: Jeg kom fram til at flere av de nye uttrykksformene i digital mobbing også kan ses i tradisjonell mobbing. Disse er kommentarer, skjult mobbing og ekskludering. De kan altså ses i begge formene, bare at den nye digitale verden har utvidet mobbing til å kunne foregå på flere sosiale arenaer. Likerklikk og følgere på Instagram kan også ses i sammenheng med det virkelige livet, på den måten at likerklikk kan definere hvordan du er som person og at følgere kan bli erstattet med venner. Deling av bilder kan bli sett i sammenheng med at elever henger opp bilder eller tegninger av andre elever i gangen på skolen. Dette er derimot mindre utfordrende enn deling av bilder på nettet, da de er lett å fjerne og de da er synlig også for ansatte på skolen. Det at språket er annerledes på nettet enn i skolen, er spesielt utfordrende da dette kan øke terskelen for hva en sier og det videre kan forsterke følelsen av mobbing hos offeret.

Mangel på fysisk tilstedeværelse: Mangel på fysisk tilstedeværelse er en av ulikhetene mellom digital og tradisjonell mobbing. Dette gjør at mulighetene er langt flere enn ved tradisjonell mobbing, da mobberen blant annet kan være anonym, som gjør at det kan føles ekstra utfordrende for offeret å bli mobbet av noen vedkommende ikke vet hvem er, samt at en kan bli mobbet hele døgnet uansett hvor i verden en befinner seg. I tillegg er det vanskelig å få fjernet et spredt bilde, en film eller et innlegg for godt, da noen alltid kan ha lagret det et sted. Det at en ikke kan se reaksjonen til den som blir mobbet gjør at det blir vanskeligere for mobberen å sette seg inn i offerets emosjonelle følelsesliv. Den store rekkevidden ved at så mange kan se og delta på mobbingen gjør det ekstra utfordrende å være mobbeoffer. Mangel på fysisk tilstedeværelse fører altså til et økt behov for å kunne sette seg inn i andres situasjon og på den måten vise empati. Det krever en bevisstgjøring for å virkelig forstå omfanget og problemet med å oppdage hvem som er mobbere på grunn av anonymitetsmuligheten.

Mangel på kunnskap: I og med at voksne ikke er født i en digital verden slik som dagens barn og unge er, mangler de også kunnskap på dette området. Det blir utfordrende på den måten at de ikke kan veilede barn og unge inn i denne arenaen, på grunn av at de opplever den på en annen måte. Det er derfor viktig at lærere, foreldre og andre betydningsfulle voksne integrerer seg i den digitale verden og videre setter inn regler og krav for hvordan man skal oppføre seg når en ferdes på nettet eller bruker mobiltelefon. Dette kan også gjøre at det blir enklere for de å sette inn tiltak som er med på å forebygge digital mobbing, og vite hva de skal se etter for å oppdage det. Skolen har et ansvar for å hjelpe foreldre til å forstå viktigheten av dette.

For å oppsummere har jeg lagd en figur som visuelt viser nye utfordringer med digital mobbing:

Her har jeg satt flere mekanismer innenfor digital mobbing som kan relateres til utfordringer som blir større eller annerledes i digital mobbing, og satt pil til hva som er utfordrende med disse. «Empati og ansvarliggjøring» har jeg skrevet med uthevet skrift og plassert flere steder, da det gjennom drøftingen er noe som gjentar seg, som følge av det er ekstra viktig når det kommer til å forebygge digital mobbing.

4.5 Metodekritikk

I den grad at forskningsmetoden jeg valgte egner seg for å svare på problemstillingen, er det nærliggende å tro at jeg hadde fått helt andre resultater dersom jeg skulle benyttet meg av en kvantitativ forskningsmetode. Da hadde ikke informantene fått mulighet til å begrunne sine svar og jeg som forsker hadde heller ikke kunne stilt oppfølgingsspørsmål for å forsikre meg om at jeg hadde forstått riktig, eller for å be informantene utdype svarene sine for å få mer informasjon. Dette kan også gjelde hvis det hadde stått mellom to eller flere svaralternativer og det ikke hadde vært naturlig å velge bare ett. Det kan også virke unaturlig å krysse av svar på et spørreskjema, da en ikke får følelsen av å snakke til en ekte person. Da kan informantene tenke at det ikke er så nøye hva de svarer, noe som påvirker resultatenes troverdighet. I og med at jeg hadde begrenset kunnskap om problemstillingen hadde det også vært vanskelig for meg å formulere gode spørsmål til et spørreskjema. I et kvalitativt intervju er spørsmålene åpne og en trenger ikke å bestemme seg for ett svar som allerede står på der. Å benytte meg av kvalitativ forskningsmetode som er en fleksibel metode og åpen for endringer underveis, har derfor vært relevant i denne sammenheng for å få svar på problemstillingen.

På en annen side er mer ærlige svar å forvente i en kvantitativ forskningsmetode der informanten er helt anonym. Det at jeg valgte å intervjuer elevene to og to kan ha påvirket ærligheten, da det kan være vanskelig å være ærlig når en sitter ansikt til ansikt med flere. Informantene hadde også kunne fått lengre tid på seg til å forstå spørsmålene og å svare, noe jeg merket spesielt i det ene intervjuet som kunne bære litt preg av noe jeg tolket som pinlig stillhet. Også når det kommer til overførbarhet, egner denne metoden seg best i og med at utvalget er betraktelig mye større. Da kunne jeg med sikkerhet sagt at resultatene kan gjelde for flere. Resultatene kunne også blitt annerledes ved et spørreskjema fordi at jeg ikke er en erfaren intervjuer, noe som kan ha påvirket intervjuguiden og intervjusituasjonen.

5.0 Avslutning og veien videre

Denne masteroppgaven har handlet om digital mobbing der jeg har sett på likheter og ulikheter mellom tradisjonell og digital mobbing og forebygging av digital mobbing. Med utgangspunkt i presentasjon og drøfting av funn, vil jeg forsøke å svare på problemstillingen «*Hva karakteriserer de nye utfordringene med digital mobbing, og hvordan påvirker dette det forebyggende arbeidet i skolen?*». Først vil jeg påpeke at disse funnene gjelder kun for min studie, da det i kvalitative studier er problematisk å overføre det til å være gyldig i andre sammenhenger, jf. Thagaard (2013).

Ved å intervjuer både elever og en voksen har jeg fått både like og ulike perspektiver på digital mobbing. En av elevene sa: «*Det er sånn same same, but different*» om sammenhengen mellom tradisjonell og digital mobbing, men på de fleste områder mente elevene at det var ulikt. Moen mente at det ikke er så stor forskjell mellom de to formene for mobbing. Som jeg beskrev i innledningen, hadde jeg i utgangspunktet i hovedsak tenkt til å se på ulikhetene, men jeg har nå forstått at det er mye mer likt enn hva jeg først hadde trodd. Mange av de samme mekanismene vi ser i tradisjonell mobbing, kan også ses i digital mobbing – det er bare en utvidelse av fenomenet ved at mulighetene er større nå enn før. Dette gjelder blant annet utfrysning, verbale virkemidler og skjult mobbing som også er noen former for tradisjonell mobbing. Etter at den nye digitale verden har tredd inn for fullt, utvides disse formene til å kunne foregå på flere arenaer.

Ser vi tilbake på figuren der jeg presenterte utfordringer som blir nye eller større med digital mobbing, er det flere faktorer som spiller inn her. Når det kommer til anonymitet er dette en spesielt stor utfordring ved at det kan være vanskelig å avdekke hvem det er som står bak mobbingen. Barn og unge har ofte høyere tekniske ferdigheter enn voksne, og trolig kan de flere triks for å skjule sin identitet. Voksne må da bekjempe mobbingen mot alle, og ikke bare den som har mobbet anonymt.

Det med at en ikke kan se reaksjonen til den som utsettes for mobbingen gjør det også utfordrende, da mobbingen kan forsterkes på den måten at språket endrer seg. Språket blir tøffere, og mobberen kan føle seg mer modig for det er ikke mulig å bli tatt for det med en gang. Det blir vanskeligere for mobberen å forstå konsekvensene av mobbing, som krever en større empatisk evne.

Det evige store publikumet kan gjøre det verre både når det gjelder ubalansen i styrkeforholdet og det å kunne fjerne eksempelvis bilder helt. Det kan være umulig å vite hvor mange som har tilgang til bildet og vite hvor mange steder bildet er lagret – det kan være lagret på nettbrett, mobiltelefon, datamaskin og ulike bildelagringstjenester. Uansett om en vet at mange har slettet bildet, er det en stor sjans for at noen fortsatt har det lagret et sted. Da er det viktig at skolen hjelper elevene til å forstå hvor alvorlig dette er og at det er straffbart å ha bildet lagret.

Ved å intervju ungdommer fikk jeg et annet perspektiv på digital mobbing, og jeg følte at intervjuene med elevene og Moen utfylte hverandre ved at jeg kunne forstå det elevene sa ut i fra noe Moen påpekte og omvendt. Et eksempel på dette var at elevene mente at voksne gjør en dårlig jobb når det kommer til digital mobbing, men at grunnen kan være at de har for liten kunnskap, noe Moen var veldig opptatt av. Dette er altså en stor utfordring skolen står ved når det gjelder digital mobbing. Med for liten kunnskap om selve fenomenet er det vanskelig å kunne sette inn gode forebyggingstiltak og en håndteringsplan som fungerer. Løsningen er å integrere seg i den digitale verden selv og på den måten forstå hvilke muligheter nettet byr på. På en annen side kan vi spørre oss selv om digital og tradisjonell mobbing er så likt at de samme tiltakene kan brukes for å forebygge begge formene. Jeg tenker at det å lære sosial kompetanse og å legge til rette for et godt klassemiljø der alle trives med hverandre, kan det i seg selv forebygge at mobbing skjer. Det kan for eksempel være å lære evnen til å vise empati, selv om man ikke står ansikt til ansikt med personen.

5.1 Forslag til videre forskning

I og med at fenomenet digital mobbing inneholder mange undertema, har jeg kun tatt for meg et bruddstykke av dem, deriblant forebygging. Dersom jeg skulle jobbet videre med dette og satt meg enda dypere inn i temaet, ville jeg sett videre på håndtering av digital mobbing. I avgrensingen måtte jeg bestemme meg for å se på enten forebygging eller håndtering, og å vite hvordan en kan håndtere digital mobbing er like viktig som å ha gode forebyggingstiltak som en jobber kontinuerlig med. Mange skoler har håndteringsplaner for tradisjonell mobbing, men jeg er ikke sikker på om de også tar for seg digital mobbing. Jeg ville også sett på de ulike rollene innenfor digital mobbing; mobbeoffer, mobbere og observatører og på den måten finne ut hva som kan være motivasjonen bak å mobbe andre. I tillegg hadde det vært interessant å se nærmere på hvordan digital mobbing kan gå utover offerets selvoppfatning, selvfølelse og den psykiske helsen generelt.

6.0 Kildeliste

- Alvesson, M. & Sköldberg, K. (2008). *Tolkning och reflektion: Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur
- Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs, N.J: Prentice Hall
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (2012). *Å vokse opp*. Hentet 19. mai 2017 fra: <http://bestill.bufdir.no/userfiles/products/200/BUF00111%20Avokseopp.pdf>
- Barnevakten. (2013). *Hvordan forebygge digital mobbing?* Hentet 20. mars 2017 fra: <http://gammel.barnevakten.no/hvordan-forebygge-digital-mobbing/>
- Barnevakten. (2015a). *Informasjonshefte*. Hentet 20. mars 2017 fra: https://www.barnevakten.no/wp-content/uploads/2016/01/BV_Infohefte_2016.pdf (4. utgave)
- Barnevakten. (2015b). *Vær smart, ta gode valg*. Hentet 20. mars 2017 fra: <https://www.barnevakten.no/wp-content/uploads/2014/09/vaer-smart-ta-gode-valg-3-SKJERM.pdf> (3. utgave)
- Blair, R.J.R. (2005). Responding to the emotions of others: Dissociating forms of empathy through the study of typical and atypical populations. *Consciousness and Cognition*, 14(4), 698–718. doi: 10.1016/j.concog.2005.06.004 Hentet 21. Mai 2017 fra: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1053810005000851>
- Bromark, M. (2014). *Antall likes forteller hvem du er*. Hentet 22. mai 2017 fra: <http://www.klikk.no/foreldre/skolebarn/antall-likes-forteller-hvem-du-er-2364007>
- Christoffersen, D. D. & Petersen, K. S. (2011). *Mobning – et sosialt fænomen eller et individuelt problem?* Fredrikshavn: Dafolo
- Dooley, J.J., Pyzalski, J., & Cross, D. (2009). Cyberbullying versus face-to-face bullying: A theoretical and conceptual review. *Journal of Psychology*, 217(4), 182-188. doi: 10.1027/0044-3409.217.4.182.
- Eide, B. J. & Winger, N. (2003). *Fra barns synsvinkel: Intervju med barn – metodiske og etiske refleksjoner*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag
- Geertz C. (1973). *The Interpretation of Cultures*. New York: Basis Books
- Grana, S. (2017). *Hvorfor trykker du ikke liker på innleggene mine?* Hentet 22. mai 2017 fra: <https://sisselgrana.no/blogg/2017/03/hvorfor-trykker-du-ikke-liket-pa-innleggene-mine/>

- Gudmundsdottir, S. (2011) Den kvalitative forskningsprosessen. I Moen, T. & Karlsdottir, R. (Red.) *Sentrale aspekter ved kvalitativ forskning*. (s. 9-31). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag
- Hammersly, M. & Atkinson, P. (1996) *Feltmetodikk. Grunnlaget for feltarbeid og feltforskning*. Oslo: Ad Notam Gyldendal
- Hinduja, S. & Patchin. J.W. (2007). Offline consequences of online victimization: School violence and delinquency. *Journal of School Violence*, 6(3), 89-112. doi: 10.1300/J202v06n03_06 Hentet 29. Mai 2017 fra: http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1300/J202v06n03_06#aHR0cDovL3d3dy50YW5kZm9ubGluZS5jb20vZG9pL3BkZi8xMC4xMzAwL0oyMDJ2MDZuMDNfMDYbmVlZEFjY2Vzc10cnVlQEBAMA==
- Hitching, A. B. & Veum, A. (2011). Introduksjon. I Hitching, T. R., Nilsen, A. B. og Veum, A. (Red.). *Diskursanalyse i praksis. Metode og analyse*. (s. 11-49). Kristiansand: Høyskoleforlaget
- Hjardemaal, F. (2011). Vitenskapsteori. I. Kleven, T. A. (Red.). *Innføring i pedagogisk forskningsmetode. En hjelp til kritisk tolking og vurdering*. (s. 179-213). Oslo: Unipub (2. utgave)
- Kleven, T. A. (2011a). Data og datainnsamlingsmetoder. I. Kleven, T. A. (Red.). *Innføring i pedagogisk forskningsmetode. En hjelp til kritisk tolking og vurdering*. (s. 27-34). Oslo: Unipub (2. utgave)
- Kleven, T. A. (2011b). Forskning og forskningsresultater. I. Kleven, T. A. (red.). *Innføring i pedagogisk forskningsmetode. En hjelp til kritisk tolking og vurdering*. (s. 9-24). Oslo: Unipub (2. utgave)
- Kofoed, J. (2009). Genkendelser af digital mobning. Freja vs. Ronja vs. Arto vs. Sara vs. Emma. I. Kofoed, J. & Søndergaard, D. M. (Red.). *Mobning – sociale prosesser på afveje*. (s. 99-131). København: Hans Reitzels Forlag
- Krokan, A. (2008). Oppvekst i det digitale nettsamfunnet – utfordringer for utdanningsinstitusjonene. I. Glaser, V. og Bølstad, J. (Red.) *Moderne oppvekst: Nye tider – nye krav*. (s. 134-147). Oslo: Universitetsforlaget
- Kunnskapsdepartementet (2003). *Manifest mot mobbing – aktivitetsrapport*. Hentet 4. april 2017 fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/manifest-mot-mobbing---aktivitetsrapport/id106012/>
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Forlag AS (3. utgave)
- Larsen (2007). *En enklere metode – veiledning i samfunnsvitenskapelig forskningsmetode*. Bergen: Fagbokforlaget

- Law, D.M., Shapka, J.D., Hymel, S., Olson, B.F. & Waterhouse, T. (2012). The changing face of bullying: An empirical comparison between traditional and internet bullying and victimization. *Computers in human behavior*. 28(1), 226-232.
doi:10.1016/j.chb.2011.09.004
- Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A. & Ólafsson, K. (2011). Risk and safety on the internet. The perspective of European Children. Full findings from the EU Kids Online survey of 9-16 year olds and their parents. *EU Kids Online*. London: LSE. Hentet 1. juni 2017 fra:
<http://eprints.lse.ac.uk/33731/1/Risks%20and%20safety%20on%20the%20internet%28Isero%29.pdf>
- Lorentzen, K. R. (2016, 10.06). Nakenbilder av 15-åring ble spredt på nettet – tok livet sitt. *Tv2*. Hentet fra: <http://www.tv2.no/a/8374312/>
- Medietilsynet (2016). *Barn-og-medier-undersøkelser*. Hentet 2. februar 2017 fra:
http://www.medietilsynet.no/globalassets/publikasjoner/barn-og-medier-undersokelser/2016_barnogmedier.pdf
- Moen, T. & Karlsdottir, R. (2011). Innledning. I Moen, T. & Karlsdottir, R. (Red.). *Sentrale aspekter ved kvalitativ forskning*. (s. 9-13). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag
- Myklebust, K. (2015). *Skjult mobbing i skolen: Jenter og de viktige relasjonene*. Oslo: Kommuneforlaget
- NESH. (2016). *Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora*. Hentet 16. mars 2017 fra: <https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/b.-hensyn-til-personer-5---18/>
- Nilssen, V. (2012). *Analyse i kvalitative studier – den skrivende forskeren*. Oslo: Universitetsforlaget
- Nordahl, T. (2005). *Læringsmiljø og pedagogisk analyse: En beskrivelse og evaluering av LP-modellen*. Oslo: Norsk Institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA)
- Ogden, T. (2012). *Sosial kompetanse og sosial læring hos barn og unge*. Hentet 21. mai 2015 fra: <http://www.forebygging.no/Artikler/2014-2012/Sosial-kompetanse-og-sosial-laring-hos-barn-og-unge/>
- Olweus, D. (2001). *Mobbing i skolen – hva vet vi og hva kan vi gjøre*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS (5. utgave)
- Olweus, D. (2009). Mobbing i skolen - fakta og tiltak. I Klepp, K-I. & Aarø, L. E. (Red.). *Ungdom, livsstil og helsefremmende arbeid*. (s. 346-358). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS

- Opplæringslova (1998). Hentet 11. januar 2017 fra:
https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61/KAPITTEL_11#§9a-3
- Ortega, R., Elipe, P., Mora-Merchàn, J.A., Genta, M. L., Brighi, A., Guarini, A., Smith, P.K., Thompson, F. & Tippett, N. (2012). The Emotional Impact of Bullying and Cyberbullying on Victims: A European Cross-National Study. *Aggressive Behavior*, 38(5), 342-56. doi: 10.1002/ab.21440.
- Peters, T. (2013, 12.03). Tror 13-åring tok sitt eget liv etter grov nettmobbing. *Verdens Gang*. Hentet fra: <http://www.vg.no/nyheter/utenriks/sosiale-medier/tror-13-aaring-tok-sitt-eget-liv-etter-grov-nettmobbing/a/10108313/>
- Postholm, M. B. (2010). *Kvalitativ metode: En innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kausstudier*. Oslo: Universitetsforlaget (2. utgave)
- Redd Barna. (2012). *Mobbing på nett og mobil*. Hentet 30. mai 2017 fra:
<https://www.reddbarna.no/vaart-arbeid/barn-i-norge/nettvett/barn-og-digitale-medier/mobbing-paa-nett-og-mobil>
- Ringdal, K. (2013). *Enhet og mangfold. Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget
- Roland, E. & Galloway, D. (2004). Professional cultures in schools with high and low rates of bullying. *School Effectiveness and Improvement*, 15, 241-260. doi: 10.1080/09243450512331383202
- Roland, E. (2014). *Mobbingens psykologi – Hva kan skolen gjøre?* Oslo: Universitetsforlaget
- Samnøen, Ø. (2014). *Mobbing på digitale arenaer*. Oslo: Cappelen Damm AS
- Sandsleth, G. (2007). *Mobbing: Forstå bekjempe og forebygge*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS
- Skage. (u.å). *Jakten på likes*. Hentet 22. mai 2017 fra:
https://www.ung.no/psykisk/3967_Jakten_p%C3%A5_likes.html
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S. & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49:4, 376–385. doi: 10.1111/j.1469-7610.2007.01846.x
 Hentet 21. mai 2017 fra: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1469-7610.2007.01846.x/epdf>
- Smith, P. K. (2011). Bullying in schools: thirty years of research. I Monks C. P & Coyne, I. (Red.) *Bullying in Different Contexts*. New York: Cambridge University Press

- Staksrud, E. (2013). *Digital mobbing: Hvem, hvor, hvordan, hvorfor – og hva kan voksne gjøre?* Oslo: Kommuneforlaget
- Sullivan, K. (2011). *The anti-bullying handbook*. London: Sage
- Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget. (4. utgave)
- Thisted, J. (2011). *Forskningsmetode i praksis. Prosjektorientert videnskapsteori og forskningsmetodik*. København: Munksgaard Danmark
- Thorvaldsen, S. (2010). Dannelse i en digital nettalder. I Brekke, M. (Red.). *Dannelse i skole og lærerutdanning*. (s. 94-105). Oslo: Universitetsforlaget
- Tjora, A. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS (3. utgave)
- Utdanningsdirektoratet (2015). *Generell del av læreplanen*. Hentet 15. januar 2017 fra: <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/generell-del-av-lareplanen/det-samarbeidande-mennesket/>
- Utdanningsdirektoratet (2016). *Digital mobbing*. Hentet 5. april 2017 fra: <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/laringsmiljo/mobbing-og-andre-krenkelser/digital-mobbing/>
- Widerberg, K. (2011). *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt*. Oslo: Universitetsforlaget
- Åndsverkloven. (1961). *Lov om opphavsrett til åndsverk m.v.* Hentet fra 4. juni 2017 fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1961-05-12-2>
- Åsegård, M. (2015, 11.04). Norske barn er verst på nettmobbing. *NRKSuper*. Hentet fra 4. juni 2017 fra: <http://nrksuper.no/super/supernytt/2015/04/11/norske-barn-er-verst-pa-nettmobbing/>

7.0 Vedlegg

7.1 Informasjonsskriv elever

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet:

Nye utfordringer med digital mobbing

Bakgrunn og formål

Mitt navn er Tonje Elisabeth Johnsen og jeg går på NTNU Dragvoll på institutt for pedagogikk og livslang læring. I den forbindelse skal jeg skrive en masteroppgave som skal handle om digital mobbing. Dette er et veldig aktuelt tema i dagens samfunn, da vi ser mer og mer av det som en følge av at vi bruker digitale media som aldri før. Her kommer jeg til å sammenligne tradisjonell (vanlig) mobbing og mobbing som foregår gjennom digitale media, altså mobbing via Internett og mobil. Det jeg ønsker å finne ut er hvilke nye utfordringer med vi får med digital mobbing, og hvordan vi kan forebygge dette i skolen. Dette blir da min problemstilling. Jeg kommer til å ha en veileder gjennom hele prosjektet.

Hva innebærer deltakelse i prosjektet?

For å få svar på problemstillingen for masteroppgaven ønsker jeg å gjennomføre to intervju med fire elever som går på ungdomsskolen. Det vil si at dere skal intervjues to og to sammen og intervjuet kommer til å vare i rundt 1 time. Dere som er spurt om å delta i dette prosjektet er elever som deres lærer mener vil oppleve mindre belastning ved å delta. Intervjuet vil naturligvis handle om bruk av sosiale media og om digital mobbing. Temaer som kommer til å bli tatt opp er hva digital mobbing er, betydning av likerklipp og følgere, forskjeller og likheter på digital og tradisjonell mobbing, hvordan digital mobbing kan oppleves og forebygging av digital mobbing. Her er jeg interessert i å få informasjon om deres opplevelser, erfaringer og meninger, så det er altså ingen svar som er riktige eller gale. Jeg må ha samtykke fra dine foresatte dersom du ønsker å delta i studien, og på forespørsel kan de få se spørsmålene på forhånd. Intervjuet kommer til å bli tatt opp på lydopptak som det er kun jeg som kommer til å høre på i ettertid, og det slettes så snart jeg har fått skrevet intervjuet over på PC.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Det er kun jeg som kommer til å få se oversikten over deres navn, og denne listen blir også slettet kort tid etter at intervjuet er gjennomført. Du kommer til å være anonym, da navnet ditt eller andre opplysninger som navn på skole eller bosted ikke kommer til å bli publisert i masteroppgaven. Det er altså ingen grunn til at du kommer til å bli gjenkjent av eventuelt andre som leser oppgaven når den er ferdig.

Frivillig deltakelse

Jeg kommer til å ha opplysninger om deg fram til 15. mars 2017, og fram til da kan du uten grunn trekke deg fra studien. Hvis intervjuet allerede er blitt gjennomført vil alle opplysninger om deg bli slettet. Ved denne datoen kommer også alle opplysninger om deg til å bli anonymisert.

Dersom du har spørsmål til studien, ta kontakt med Tonje Elisabeth Johnsen på mail (tonjeejohnsen@hotmail.com) eller på telefon (48 20 72 89), eller med min veileder Tove Anita Fiskum (mail: tove.a.fiskum@nord.no, tlf: 74 02 26 35).

Daglig ansvarlig for prosjektet er Hans Petter Ulleberg (mail: hans.petter.ulleberg@svt.ntnu.no, tlf: 73 59 02 86)

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, NSD - Norsk senter for forskningsdata AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta i intervju om digital mobbing:

Samtykke fra foresatte:

Navn: _____

Dato: _____

7.2 Intervjuguide – intervju med elever

Erfaringer med digital mobbing:

1. Det snakkes mye om digital mobbing i media. Hva tenker dere på når dere hører begrepet digital mobbing?
2. Er dette noe som det snakkes mye om i din hverdag? (på skolen, på internett osv)
3. Ser du digital mobbing når du er på sosiale media? Er det noe du tenker over, og hvor ofte tenker du over det?
4. Hva er det som eventuelt går igjen? De samme personene? Hvor foregår det?
5. Hvordan mobbes det på internett og mobiltelefon? Fortell.
6. Hvem tror du mobber mest digitalt? Er det voksne, ungdommer, barn ...?

Betydningen av likerklipp og følgere

1. Hva bruker dere av sosiale media? Eksempler?
2. Hva skjer når en legger ut noe på sosiale media, for eksempel et bilde? (likerklipp, kommentarer)
Oppfølgingsspørsmål: hvor vanlig er det da er det vanlig å få likerklipp? Eventuelt hvor mange er det vanlig å få?
3. Hvordan tror du en person opplever det hvis han eller hun ikke får noen likerklipp/få likerklipp?
4. På hvilken måte tror du at folk med som ikke får så mange likerklipp sammenligner seg med de som får mange?
5. Har antall likerklipp og følgere på Instagram noen betydning for sosial status blant de på skolen/i klassen?
6. Hvis det er noen du kjenner eller bekjente som du har sett får mye oppmerksomhet i sosiale media, på hvilken måte kan du eventuelt se dette i dagliglivet/på skolen?
7. Hva tenker dere er likheten og forskjellen på digital mobbing og å gi likerklipp? (tror dere det er mange som ser på det som mobbing)

Forskjeller og likheter ved digital og tradisjonell mobbing

1. Hva er forskjeller og likheter på de som mobber digitalt og de som mobber vanlig? Er det de samme? Er det noe som skiller de to typen mobbere? Er det de samme personene som blir mobbet?
2. Hva mener du er verst av tradisjonell og digital mobbing, hvorfor?
3. Er en person som er utsatt for digital mobbing, også utsatt for tradisjonell (vanlig) mobbing? Hvorfor/hvordan?
4. Er det forskjell på hvor lett det er å si fra/stå imot (observatører) når det gjelder digital mobbing?
Oppfølgingsspørsmål: hva ville du gjort hvis du ser et tilfelle av digital mobbing? Ville du sagt ifra til noen voksne?

Opplevelse av digital mobbing

1. Hvordan tror du digital mobbing oppleves for offeret, i forhold til tradisjonell mobbing?
2. Hvordan tror du den digitale mobbingen kan påvirke ens tanker om seg selv?
3. På hvilken måte tror du at digital mobbing kan påvirke offerets hverdag?

Forebygging av digital mobbing i skolen

1. Opplever du at skolen din fokuserer på å hindre digital mobbing?
2. Har dere hatt noen form for antimobbeprosjekt på skolen, der digital mobbing er et tema?
 - Oppfølgingsspørsmål: hvilke? Hva gikk det ut på?
 - Hvordan syns du at det fungerer? Hvorfor/hvorfor ikke?
3. Har dere noen tanker om hvordan en kan redusere (forebygge) digital mobbing?

Oppsummering - debriefing

1. Er det noe du vil tilføye? Noe du lurer på?
2. Hva syns du om intervjuet?

7.3 Informasjonsskriv Erlend Moen

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet:

Nye utfordringer med digital mobbing

Bakgrunn og formål

Mitt navn er Tonje Elisabeth Johnsen og jeg går på NTNU Dragvoll på institutt for pedagogikk og livslang læring. I den forbindelse skal jeg skrive en masteroppgave som omhandler digital mobbing. Dette er et veldig aktuelt tema i dagens samfunn, da vi ser mer og mer av det som en følge av at vi bruker digitale media som aldri før. Her kommer jeg til å sammenligne tradisjonell mobbing og mobbing som foregår gjennom digitale media, altså mobbing via Internett og mobil. Det jeg ønsker å finne ut er hvilke nye utfordringer skolen står ved når det gjelder digital mobbing, og dette blir da min problemstilling. Jeg kommer til å ha en veileder gjennom hele prosjektet.

Hva innebærer deltakelse i studien?

I tillegg til å intervju fire elever fra ungdomsskolen, ønsker jeg også å ha et intervju med en voksen med innsikt i mobbing for å få informasjon fra et annet perspektiv enn elevene selv. Det kommer til å være et åpent intervju, der noen av temaene som blir tatt opp blant annet er hva digital mobbing er, forskjeller og likheter på digital mobbing, hvordan mobbing kan oppleves og forebygging av digital mobbing. Intervjuet kommer til å vare i rundt én time. Intervjuet kommer til å bli tatt opp på lydopptak som slettes så snart jeg har fått transkribert det.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Det er kun jeg og veileder som kommer til å ha tilgang til personopplysninger om deg, og disse blir slettet kort tid etter at intervjuet er gjennomført. Ditt navn eller andre opplysninger som bosted eller arbeidsplass kommer ikke til å bli publisert i den ferdige masteroppgaven, så det er ingen grunn til at du skal bli gjenkjent av eventuelt andre som leser oppgaven.

Frivillig deltakelse

Jeg kommer til å ha opplysninger om deg fram til 15. mars 2017, og fram til da kan du uten grunn trekke deg fra studien. Hvis intervjuet allerede er blitt gjennomført vil alle opplysninger om deg bli slettet. Ved denne datoen kommer også alle opplysninger om deg til å bli anonymisert.

Dersom du har spørsmål til studien, ta kontakt med Tonje Elisabeth Johnsen på mail (tonjeejohnsen@hotmail.com) eller på telefon (48 20 72 89), eller med min veileder Tove Anita Fiskum (mail: tove.a.fiskum@nord.no, tlf: 74 02 26 35).

Daglig ansvarlig for prosjektet er Hans Petter Ulleberg (mail: hans.petter.ulleberg@svt.ntnu.no, tlf: 73 59 02 86)

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, NSD - Norsk senter for forskningsdata AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta i intervju om digital mobbing:

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

7.4 Kvittering fra NSD

Hans Petter Hans Petter
Institutt for pedagogikk og livslang læring NTNU

7491 TRONDHEIM

Vår dato: 02.02.2017

Vår ref: 51710 / 3 / AGH

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 20.12.2016. Meldingen gjelder prosjektet:

<i>51710</i>	<i>Nye utfordringer med digital mobbing</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>NTNU, ved institusjonens øverste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>Hans Petter Hans Petter</i>
<i>Student</i>	<i>Tonje Elisabeth Karlsen</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 15.03.2016, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Kjersti Haugstvedt

Agnete Hessevik

Kontaktperson: Agnete Hessevik tlf: 55 58 27 97

Vedlegg: Prosjektvurdering

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Kopi: Tonje Elisabeth Karlsen Tonje Elisabeth Karlsen tonjeejohnsen@hotmail.com

Personvernombudet legger til grunn at skolens ledelse godkjenner prosjektet.

FORMÅL

Prosjektets formål er å finne ut hvilke nye utfordringer skolen står overfor som følge av digital mobbing.

UTVALG OG REKRUTTERING

Utvalget består av fire ungdomsskoleelever og én lærer/skoleleder/rektor. Utvalget rekrutteres i samarbeid med rektor og lærere. Du har lagt opp til at lærer skal komme med forslag til hvilke elever som blir forespurt om å delta. I e-post mottatt 01.02.2017 skriver du at du har tenkt til å snakke med "gjennomsnittseleven", altså elever som læreren ikke anser som spesielt utsatt på noe vis. Videre skriver du at det skal innhentes samtykke fra foreldre før du får noen informasjon om eleven. Personvernombudet legger til grunn at lærer forespør elever som han/hun vurderer vil oppleve mindre belastning av å delta i et intervju med mobbing som tema.

DATAINNSAMLING

Data innhentes gjennom intervjuer med utvalget. Elever intervjues to og to.

TAUSHETSPLIKT

Vi minner om at skoleansatte har taushetsplikt, og at de ikke kan gi opplysninger som kan identifisere en enkeltelev direkte eller indirekte. Det er SVÆRT viktig at intervjuet med lærer/skoleleder/rektor gjennomføres på en slik måte at taushetsplikten overholdes. Intervjuer og informant har sammen ansvar for dette, og bør innledningsvis i intervjuet drøfte hvordan dette skal håndteres. Informanten må være svært forsiktige med å gi eksempler, da han/hun ikke kan gi eksempler som indirekte kan identifisere enkeltelever. Du bør stille spørsmål til informanten på en måte som hjelper ham/henne til å uttale seg på generelt grunnlag og overholde sin taushetsplikt.

SENSITIVT TEMA

Personvernombudet tar høyde for at det kan framkomme sensitive personopplysninger om helseforhold på grunn av prosjektets tema.

Intervjuguiden er lagt opp til at elevene skal uttale seg mer generelt om digital mobbing, og det stilles ikke direkte spørsmål til elevenes egen eller andres opplevelser med mobbing. Personvernombudet legger til grunn at du ikke går nærmere inn på elevenes personlige opplevelser med mobbing. Vi anbefaler at du ber elevene om ikke å omtale andre elever i identifiserbar form.

Du bør på forhånd drøfte med veileder hvilke forskningsetiske problemstillinger som kan oppstå. Vi anbefaler at du sammen med veileder utformer en plan for hva du skal gjøre dersom du får kjennskap til at enkeltbarn blir mobbet. Vi viser til punkt 34 i de forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og

teologi, som påpeker veileders ansvar for forskningsetiske problemer som studenter stilles overfor:
<<https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/>>.

INFORMASJON OG SAMTYKKE

Utvalget informeres skriftlig om prosjektet og samtykker til deltakelse. Elevenes foresatte samtykker til at sitt barn kan delta i prosjektet.

Informasjonsskrivet til de foresatte er i utgangspunktet godt utformet. Vi ber imidlertid om at følgende endres/tilføyes:

- Du bør skrive noe om utvalgsriteriet - at de elever blir forespurt som lærer mener vil oppleve mindre belastnings ved å delta.
- Du bør presisere at datamaterialet anonymiseres ved prosjektslutt.
- Oppgi også navn og kontaktopplysninger til daglig ansvarlig (Hans Petter Ulleberg)

Vi minner om at lærer/skoleleder/rektor som deltar i intervju skal få tilsvarende informasjon og samtykke til deltakelse.

Revidert informasjonsskriv og informasjonsskriv til lærer/skoleleder/rektor skal sendes til personvernombudet@nsd.no før utvalget kontaktes.

Merk at når elever skal delta aktivt, er deltagelsen alltid frivillig for eleven, selv om de foresatte samtykker. Elevene skal få alderstilpasset informasjon om prosjektet, og det må sørges for at de forstår at deltakelse er frivillig og at de når som helst kan trekke seg dersom de ønsker det. Vi anbefaler at du IKKE innhenter skriftlig samtykke fra elevene, siden de foresatte skal gi skriftlig samtykke.

INFORMASJONSSIKKERHET

Personvernombudet legger til grunn at du etterfølger NTNU sine interne rutiner for datasikkerhet. Dersom personopplysninger skal lagres på privat pc, bør opplysningene krypteres tilstrekkelig.

Dersom eksternt veileder får tilgang til datamaterialet med personopplysninger, vil veileder være databehandler for prosjektet. NTNU skal inngå skriftlig avtale med veileder om hvordan personopplysninger skal behandles, jf. personopplysningsloven § 15. For råd om hva databehandleravtalen bør inneholde, se Datatilsynets veileder: <<http://www.datatilsynet.no/Sikkerhet-internkontroll/Databehandleravtale/>>.

PROSJEKTSLUTT

Forventet prosjektslutt er 15.03.2016. Ifølge prosjektmeldingen skal innsamlede opplysninger da anonymiseres. Anonymisering innebærer å bearbeide datamaterialet slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Det gjøres ved å:

- slette direkte personopplysninger (som navn/koblingsnøkkel)
- slette/omskrive indirekte personopplysninger (identifiserende sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. bosted/arbeidssted, alder og kjønn)
- slette digitale lydopptak

7.5 Handlingsplan

Denne handlingsplanen er utarbeidet som en plan jeg hadde klar dersom det i løpet av intervjuene skulle vise seg at en elev blir mobbet.

1. Første alternativ var å snakke med sosiallærer som er ansatt på skolen. Jeg skulle da gå dit sammen med elevene, så jeg hadde vært sikker på at saken varsles.

2. Alternativ to var å snakke med kontaktlærer eller noen andre voksne de føler seg trygge på, dersom de ikke ønsket å gå til sosiallæreren.

3. Diskutere med veileder for å se etter nye alternativer for å være helt sikker på at jeg hadde fått varslet saken, uten å bryte avtalen med eleven om taushetsplikt. Det hadde ikke vært nok at eleven hadde sagt at hun skulle varsle dette selv.

4. Oppsøke en anonym tjeneste på nettet som kan være nyttig som en tilleggstjeneste. «Chatmotmobbing.no er en anonym tjeneste der en kan snakke om mobbing med en voksen som ikke vet hvem du er. På denne nettsiden er det også nyttige lenker som kan være relevante for barn og unge.